

14 Sør-Afrika:
Slik ødela Zuma
landets skattevesen

22 Bistand til næringsliv:
Hvor sannsynlig er
<<10-gangeren>>?

28 Portrettet:
Med sjela i skolen
og hjertet i Afrika

tema:

Voldelig
ekstremisme
i Afrika
Side 6

BISTANDSAKTUELT

NR 3 – JUNI 2019 www.bistandsaktuelt.no

FAGBLAD OM BISTAND OG UTVIKLING

Bør bistands- bransjen føle #flyskam?

Vi har kartlagt norske organisasjoners klimaavtrykk. **Side 2**

2 Aktuelt

Om politikerne vil noe annet...

Leder

Å støtte opp om nasjonsbygging gjennom å styrke statlige institusjoner i fattige land. Dette har vært en viktig oppgave for norsk bistand de siste par tiårene. Et element i dette har vært å bidra til at landene bygger opp sin egen inntektsbase, slik at de en dag kan bli mer økonomisk selvstendige, sikre velferd for sine innbyggere og bli uavhengige av bistand.

Støtte til nasjonaløkonomisk planleggingsarbeid, Skatt for utvikling, Olje for utvikling og støttetiltak for å styrke anti-korrupsjonsarbeid er ulike norskstøttede bistandstiltak som springer ut fra en slik tenkning. Hensikten er å styrke forvaltningens kompetanse, lovverk og institusjoner.

Reportasjen i denne utgaven om skatteetaten i Sør-Afrika – tidligere en av de beste i Afrika – viser likevel at forbedringsarbeid innen offentlig forvaltning er komplisert og at kontinuerlig styrket kvalitet ikke er noen selvsagt ting. I alle systemer finnes det motkrefter med andre agendaer, og tilbakeslag kan komme også der det på forhånd er høye kvalitetsstandarder.

Sør-Afrika har bygget opp sine forvaltningssystemer uten mye bistand, men eksempelet «skatteetaten under Zuma» er likevel illustrerende for hva som kan skje når politiske ledere og eliter setter egne privilegier foran befolkningens beste. Uten at det finnes et sett av gode kontrollinstanser på plass vil politisk innblanding lett føre til korrupsjon, svekkelse av statens inntektsgrunnlag og drastiske konsekvenser for befolkningen.

Faresignalene om politisk innblanding finnes også i flere land der Norge driver bistand.

Det norske skattedirektoratet trakk seg for et par år siden fra et samarbeid med Mosambik da de opplevde at det ikke var reell vilje til et samarbeid om forbedringer. Mosambik er et land der regjeringspartiet Frelimo har en lang kontrollerende arm inn i nesten samtlige statlige kontorer. Ofte er god statsforvaltning ikke det som står høyest på agendaen, men en individuell, elitistisk eller partipolitisk gevinst.

Det er også en fare for at offentlige etater brukes av ledende politikere som våpen mot politiske motstandere. I Zambia og Filippinene er for eksempel skatteetaten blitt brukt for å angripe regjeringsskritt aviser gjennom økte skattekrav.

I Sør-Sudan er oljesektoren blitt en del av politikernes pengepung istedenfor en kilde til landets utvikling – dette til tross for mange år med norsk bistand til å styrke landets oljelover og forvaltning.

Vi kan ikke be land vi samarbeider med om en vandsattest for deres ledere – men politisk-økonomisk maktspill og menneskelig griskhet må alltid være en del av risikobildet som vurderes.

BISTANDSAKTUELT

Etablert 1998.

Ansvarlig redaktør: Gunnar Zachrisen

Bistandsaktuelt utgis i henhold til Fagpressens redaktørplakat og Lov om redaksjonell fridom i media. Eventuelle klager på artikler i avisen rettes direkte til bladets redaktør – gz@norad.no.

#fly-skam:

WWF: Har halve Regnskogfonde

Alle i bistandsbransjen er enige om at det er viktig å fly mindre. Men viljen til å kutte i egne reiser varierer kraftig. Flere organisasjoner fører ikke oversikt over antall flyreiser eller egne Co2-utslipp.

Av Tor Aksel Bolle og Espen Røst

Flyr vi for mye? Debatten i kjølvannet av FNs klimapanelers dystre rapport skapte årets nyord; «flyskam».

Bistandsaktuelt har bedt en rekke norske bistands- og miljøorganisasjoner om innsyn i antall flyreiser for fjoråret. Vi har også bedt organisasjonene dokumentere at de har oversikt over egne klimagassutslipp – og spurt om de kjøper klimakvoter for å veie opp for flyreiser.

Svarene viser at bistandsbransjen ikke er samstemt når det kommer til det å ta grønne valg: Noen har full oversikt, rapporterer avtrykk – og kjøper kvoter, mens andre ikke en gang har en nedfelt målsetning om å redusere reisevirksomheten.

WWF: Kraftige kutt

WWF Verdens naturfond er blant de flinkeste i klassen. Den norske armen av den internasjonale miljøorganisasjonen har jobbet systematisk med å kutte Co2-utslippene i 10 år.

Og WWF har lyktes. I 2008 var Co2-utslippet per ansatt 7 tonn. I 2014 var det redusert til 4,5 tonn, og i 2018

var det redusert til 2,85 tonn per ansatt. Totalt var organisasjonen, med drøyt 40 ansatte, ansvarlig for 117 tonn med Co2-utslipp i 2018.

– Vi er opptatt av å se på organisasjonens totale utslipp. Selv om vi er betydelig flere ansatte nå, har vi lyktes med å halvere organisasjonens utslipp siden 2014. Å redusere antall flyreiser har vært en viktig del av dette arbeidet, sier Karoline Andaur, nestleder i WWF.

Hun forteller at organisasjonen har iverksatt en rekke tiltak, blant annet begynte WWF allerede i 2008 å lage et eget karbonbudsjett.

– Dette er et budsjett ledergruppa må godkjenne, på samme måte som vårt vanlige økonomiske budsjett. Å få til den type kutt, handler mye om planlegging og bevissthet. Nødvendigheten av alle flyreiser vi gjør vurderes nøye. Vi har for eksempel sett at det er bevisstgjørende når ansatte må signere på hvor mye CO2-utslipp deres reiser resulterer i, og vi har investert og gitt opplæring i et bestemt digitalt verktøy, for å ha oversikt og fullstendig åpenhet om alle reisene organisa-

rt antall flyreiser t: Flyr mer enn noen gang

Save The Planet Airlines

Illustrasjon: Pål Dybwik

sjonen har, sier Andaur.

Samtidig som WWF har kuttet kraftig i antall reiser og klimagassutslipp, har organisasjonen også blitt tildelt mer penger fra Norad til prosjekter, både i Afrika og Asia. Dette krever tett oppfølging, forklarer Andaur:

– Det har vært utfordrende å ikke øke reiseaktiviteten når vi samtidig har blitt tildelt betydelig mer offentlige bistandspenger. De som jobber med prosjektene må jo gjøre en del reiser. Men vi har klart det, og mener bestemt at vi driver god forvaltning av prosjektene. Det handler om planlegging, sier Andaur.

WWFs nestleder understreker at det svært viktig at også bistandsorganisasjoner tar ansvar for å redusere antall flyreiser – og egne utslipp.

– Det handler selvfølgelig om troverdighet. Når vi ber andre kutte og gjøre tiltak for klimaet, er vi nødt til å gjøre det selv også. Det er ingen grunn til at bistandsorganisasjoner ikke skal ha oversikt over hvor mye utslipp de har. Organisasjonene må selv vurdere hva slags målsetting de skal ha på utslipp fra reiser, men kartlegging og dokumentasjon bør alle ha, sier Andaur.

Regnskogfondet: Ikke komfortabel

Regnskogfondet hadde i fjor 176 interkontinentale tur-returreiser, mot 90 i 2013. Ifølge miljøorganisasjonens egen rapportering til Miljøfyrtårnet,

var den samlede klimabelastning fra Regnskogfondets virksomhet, inkludert energiforbruk og avfall, på 723 tonn Co2 i 2018.

Generalsekretær Øyvind Eggen forklarer økningen med organisasjonens økte omsetning de siste årene og at Regnskogfondet har flere ansatte i 2018 enn i 2013.

– I tillegg hadde vi unormalt mye reising i fjor, som følge av oppstart av en mengde nye avtaler og annet nybrottsarbeid for oss. Jeg er selvsagt ikke det minste komfortabel med økningen. Samtidig er det, paradoksalt nok, slik at vi må fly ganske mye for å stanse klimaendringer, så lenge vår rolle er å redde tropisk regnskog, sier Eggen til Bistandsaktuelt.

Han påpeker at organisasjonen har en generell bevissthet om miljøbelastningen ved flyreiser.

– Det er ofte klimasamvittigheten og ikke de økonomiske kostnadene som gjør at vi velger å la være å fly, om vi er i tvil om en reise. Utover det har vi ikke flere konkrete tiltak enn at vi bruker digitale verktøy som Skype og Whatsapp, og nylig har kjøpt inn avansert utstyr for videotelefoner. Sistnevnte hjelper likevel lite når våre

«Vi må fly ganske mye for å stanse klimaendringer.»

Øyvind Eggen, Regnskogfondet.

Øyvind Eggen, generalsekretær i Regnskogfondet.

Karoline Andaur, nestleder i WWF Norge.

Dagfinn Høybråten, generalsekretær i Kirkens Nødhjelp.

partnere ikke har tilsvarende utstyr, sier Eggen.

Generalsekretæren innrømmer at Regnskogfondet ikke kjøper klimakvoter.

– Det kunne vi ha gjort, men at vi ikke gjør det må ses i lys av at alt vi gjør for formålet vårt har direkte positiv klimaeffekt – gjennom bevart regnskog. Jeg tviler faktisk sterkt på at det finnes ordninger som gir mer klimaeffekt per krone enn vår egen virksomhet, selv om dette ikke kan dokumenteres. Penger til klimakvoter ville bare ha konkurrert med penger til vårt eget arbeid, sier Eggen.

– Er ikke det et argument veldig mange, også kommersielle aktører som eksempelvis selger biodrivstoff, kan hvile seg på?

– Jo. Og alle som jobber med bistandsmidler vil kunne si at de gjør det for et godt formål og at det oppveier for miljøbelastningen. For vår del har vurderingen vært at vår virksomhet har en direkte klimapositiv effekt, og at hver krone brukt på klimakvoter ville blitt en krone mindre til eget arbeid, sier Eggen.

Utviklingsfondet: Satser på lokalt ansatte

Svarene Bistandsaktuelt har fått fra norske organisasjoner er vanskelige å oppsummere i en oversikt som viser hvem som flyr mest og hvem som flyr minst, hvem som har «størst» eller «minst» klimaavtrykk. Dette skyldes blant annet at organisasjonene er vel-

dig ulike – i størrelse, organisering og formål. Men også fordi de teller reiser forskjellig.

Organisasjonene har også ulike tilnærming til det å kjøpe klimakvoter: Noen få gjør det, men Flyktninghjelpen, Kirkens Nødhjelp, Strømmestiftelsen, SOS-barnebyer, Regnskogfondet, Utviklingsfondet og Norsk Folkehjelp er blant de som ikke kjøper kvoter.

Utviklingsfondet mener deres satsing på flere lokalt ansatte bidrar positivt til deres klimaavtrykk. 25 av organisasjonens 40 ansatte er nå lokalt ansatt i Nepal, Malawi, Etiopia og Somalia. Ifølge daglig leder Jan Thomas Odegard har den desentraliserte modellen bidratt til færre flyvninger.

– Lokalt ansatte har hovedansvaret for å følge opp partnerne og myndighetene i landene, så samlet reduserer dette flyreisebehovet for ansatte ved hovedkontoret i Oslo, sier Odegard.

Utviklingsfondet har ikke kunnet legge frem oversikt over flyvninger utført lokalt, men for hovedkontoret i Oslo gikk tallet på årlige flyreiser ned fra 97 i 2017 til 85 i 2018. Totalt tilsvarer reisene disse to årene vel 163 tonn CO2.

– Vi har videokonferanseutstyr som brukes nesten daglig til å holde tett kontakt med landkontorene og partnere. Det reduserer behovet for å reise. Og så langt som mulig planlegger vi hvordan vi kan redusere antall flyreiser ved å kombinere flere målsettinger på én reise, sier Odegard. →

4 Aktuelt

← Flyktningshjelpen: Etisk dilemma

Store organisasjoner som Redd Barna og Røde Kors Norge har klart å redusere sin reisevirksomhet og sine utslipp noe de siste årene. Andre, som Kirkens Nødhjelp, har ikke klart å kutte – selv om de «har hatt en tydelig bevissthet rundt problemstillingen over tid». Unicef Norge fører verken oversikt over antall reiser eller hvor store utslipp de er ansvarlig for.

– Vi dokumenterer ikke klimautslipp ved flyreiser. Samtidig gjør vi alltid en prinsipiell vurdering av reisebehovet. Tiltak som er gjort i hele organisasjonen for å redusere flyreiser er bruk av Skype, videokonferanser og spesielt webinarer, samt bruk av digitale plattformer for opplæring, sier Jean-Yves Gallardo, kommunikasjonssjef i Unicef Norge.

Flyktningshjelpen, Norges største internasjonale hjelpeorganisasjon med 14 000 hjelpearbeidere globalt, hadde naturlig nok mange flyreiser også i fjor. Til sammen fløy organisasjonens ansatte mer enn 22 000 flystrekninger, men da er ikke innenlands flyvninger, eksempelvis med FN-fly, medregnet.

Organisasjonens flyvninger tilsvarende 55 millioner kilometer førte til utslipp av 4800 tonn Co2 i 2018. Det var en økning fra året før da utslippene var 4100 tonn Co2. Men Flyktningshjelpen kjøpte ikke klimavoter for å bote på sitt betydelige miljøavtrykk:

– Flyktningshjelpen jobber for å

hjelpe flyktninger og fordrevne i mer enn 30 land. Det er nødvendig for oss å være tilstede i områder som ofte er vanskelig å nå, både på grunn av manglende veinett og sikkerhetssituasjonene på bakken. Samtidig er det viktig for oss både av miljøhensyn og av økonomiske hensyn å jobbe for å redusere flybruken når det er mulig, sier direktør for organisasjonsutvikling Geir Olav Lisle til Bistandsaktuelt.

Han forklarer at Flyktningshjelpen har opprettet regionalkontorer nærmere «felt», og at de fleste støttefunksjoner er flyttet til disse, med mål om at det skal bidra til å redusere reiseleddene.

– I tillegg har vi satt opp gode systemer for videokonferanser. Vi ønsker å redusere våre utslipp der vi kan, i tillegg til å utforske andre måter for å redusere våre klimautslipp, sier Lisle.

– Men hvorfor kjøper ikke Flyktningshjelpen klimavoter?

– Det er et etisk dilemma. Pengene våre skal så effektivt som mulig gå til nødhjelp for flyktninger. Om vi kjøper flykvoter vil det i realiteten bety at vi har færre kroner å bruke på skoleplasser til flyktningsbarn eller husly for familier på flukt. Men vi vil styrke arbeidet for å redusere antallet flyreiser der det er mulig, både av miljøhensyn og økonomiske hensyn.

Norad: Dokumenterer ikke klimautslipp

Heller ikke Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad) bruker mye tid og

Morten Rørvik,
Stabssjef i Norec.

Geir Olav Lisle,
Direktør for organisasjonsutvikling i Flyktningshjelpen.

Liv Sigurdsson,
Personaldirektør i Norad.

krefter på å redusere antall flyvninger. Norad forvaltet i 2018 over 10 milliarder norske bistandskroner. I tillegg gir Norad bistandsfaglige råd til ambassader og til utenriksdepartementet. Oppgavene medfører betydelig reiseaktivitet for Norads 240 ansatte.

Norads Personal- og administrasjonssjef, Liv Irene Sigurdsson, opplyser i en epost til Bistandsaktuelt at direktoratet ikke har noen oversikt over hvor mye Co2-utslipp den statlige aktøren er ansvarlig for. Direktoratet har hatt en liten økning i antall flyreiser de siste årene, og Norad-ansatte reiste blant annet 143 ganger til Afrika i fjor. Det betyr at Norad-medarbeidere fløy til Afrika nær 3 ganger i uka i 2018.

Sigurdsson viser til at Norads forvaltningsansvar ble nær tredoblet fra 2016 til 2018, og mener at det er en viktig årsak til et økt antall flyreiser for etatens ansatte.

– Dermed økte også deltakelsen på møter og prosjektgjennomganger. Bruk av ny kommunikasjonsteknologi er ennå ikke kommet så langt i mange av de landene Norge har utviklingssamarbeid med at det er mulig

«Om vi kjøper flykvoter vil det i realiteten bety at vi har færre kroner å bruke på husly for familier på flukt.»

Geir Olav Lisle, Flyktningshjelpen.

å erstatte store deler av reisevirksomheten med nettmøter, sier Sigurdsson.

På spørsmål om Norad har et mål om å redusere antall flyreiser, svarer Sigurdsson «nei»:

– Vi har ikke et formulert mål om dette, men vi er generelt opptatt av å reise bare der det er nødvendig og vurdere nytten av reisene nøye, sier personaldirektøren og påpeker at det er nedfelt i direktoratets reisepolicy at telefon- eller videokonferanser skal vurderes som alternativ til tjenestereiser.

– Som alle andre har også vi som jobber med bistand et ansvar for å tenke på klima og miljø i vårt virke, sier hun.

Norec: Førde-flytting ga flere reiser

Norec, tidligere Fredskorpset, har hatt jevn økning i antall flyvninger og CO2-utslipp fra 2015 og frem til flyttingen fra Oslo til Førde i fjor. Stabssjef Morten H. Rørvik understreker at 2018 var et spesielt år:

– I 2018 flyttet vi fra Oslo til Førde. Det medførte stor reiseaktivitet for å klargjøre selve flyttingen, samt pendling i en overgangsperiode for flere ansatte som et ledd i kompetanseoverføring til nyansatte, sier Rørvik.

Tallene fra Norec viser at det var en nedgang i utviklingsaktørens CO2-utslipp i fjor, fordi den økte flyaktiviteten i 2018 var innenlandsflyvninger, samtidig som det var en liten nedgang i antall interkontinentale reiser. Sam-

Illustrasjon: Pål Dybwik

tidig påpeker Rørvik at flyttingen til Førde kan føre til økt reiseaktivitet fremover.

– Det gjelder spesielt nasjonalt, da flyttingen har medført en ekstra strekning for å komme seg ut i verden, sier Rørvik.

Norec har et eget CO₂-regnskap som viser at Norec-ansattes reisevirksomhet stod for utslipp av mer enn 160 tonn CO₂ i toppåret 2017 mot vel 120 tonn CO₂ i 2015.

– Vi har som mål å få ned det totale antall reiser, både nasjonalt og internasjonalt.

– *Kjøper Norec klimakvoter?*

– CO₂-regnskapet til Norec går inn i statlige fellesregnskaper for tjenestereiser. Regjeringen vedtok i 2007 å kjøpe klimakvoter på tjenestereiser i utlandet. Staten skal nå inngå ny statlig fellesavtale for reisebyrå. Da er det viktig for oss at denne inneholder en god kvotekjøpsavtale. Hvis ikke må vi vurdere å ta kontroll over dette selv, fordi vi ønsker å ha en klar miljøprofil.

Kirkens Nødhjelp: Vi skal bli bedre

Kirkens nødhjelp er blant organisasjonene som ikke har klart å kutte i antall flyreiser. 2018 var et «rekordår» både for antall flyreiser og Co₂-utslipp. Generalsekretær Dagfinn Høybråten mener organisasjonen har et forbedringspotensial på klimafeltet.

– Noe av det første jeg gjorde da jeg ble generalsekretær var å spørre om hvordan vi ligger an på dette om-

rådet. Jeg var ikke fornøyd med tallene jeg fikk lagt fram, og vi har derfor startet en prosess som vil resultere i flere konkrete tiltak for å kutte våre utslipp, inkludert kutt i antall flyreiser, sier Høybråten.

Organisasjonen han leder hadde i 2018 Co₂-utslipp på rundt 980 tonn, det var i all hovedsak knyttet til reiseaktiviteten til ansatte ved hovedkontoret, samt reiser fra utekontorene til Oslo. Det var en økning på rundt 70 tonn fra året før og en økning på rundt 100 tonn sammenlignet med 2015.

Høybråten forklarer at 2018 innebar ekstra mye reising, blant annet på grunn av en internasjonal strategiprosess. Men han er krystallklar på at KN skal bli bedre på dette området og at det er viktig at også bistandsorganisasjoner tar ansvar for å redusere flyreiser og utslipp.

– Vi kan bli bedre. Vi er nå midt i en prosess hvor vi utarbeider konkrete tiltak. Målet er å bli mer bærekraftig på en rekke områder. Reiser er en del av dette.

– *Vil du selv reise mindre i fremtiden?*

– Ja, alle i organisasjonen vil selvsagt omfattes av de tiltakene vi iverksetter. ■

Bistandsaktuells redaksjon (5,6 årsverk) hadde fem interkontinentale flyreiser i 2018. Reisene medførte utslipp på rundt 7 tonn Co₂, ifølge kalkulatoren til nettstedet Carbon Footprint.

Anja Bakken Riise, leder i Framtiden i våre hender.

Per Espen Stoknes, leder ved Senter for grønn vekst ved Handelshøyskolen BI.

Borgar Aamaas, seniorforsker ved CICERO, Senter for klimaforskning.

«Oppsiktsvekkende dobbeltmoralsk»

– Det er utrolig at deler av bistandsbransjen ikke fører CO₂-regnskap for flyreiser, eller jobber for å begrense antall flyvninger, sier forsker Per Espen Stoknes.

– ALLE VIRKSOMHETER HAR et CO₂-fotavtrykk – og selvfølgelig et ansvar for sine utslipp, men man har også et ansvar for fotavtrykket fra tjenester man kjøper inn hos andre, som fra flyreiser, sier Per Espen Stoknes, leder for Senter for grønn vekst og førsteamanuensis ved handelshøyskolen BI.

Med utgangspunkt i *Greenhouse gas protocol*, en FN-godkjent standard for rapportering av CO₂-utslipp, mener BI-forskeren at norske organisasjoner – som jobber for bærekraftig utvikling i utviklingsland – burde ta sitt miljøansvar mer på alvor.

– Bransjen burde først og fremst minimere antall flyvninger, inntil flybransjen får på plass en tydelig klimaløsning. Alternativt burde organisasjonene kjøpe kvoter for mer enn det de flyr for.

– Klimapositivt flyregnskap

Selv kjøper BI-forskeren klimakvoter for fire ganger det han flyr for.

– På den måten har jeg et klimapositivt flyregnskap. Dét kunne også bistandsbransjen gjøre.

Stoknes mener likevel det beste handlingsalternativet ville være om en samlet bistandsbransje brukte sin forbrukermakt til å få flyselskapene til å tilby klimanøytrale billetter, der det sikres at klimanøytralt syntetisk drivstoff eller biodrivstoff brukes.

Stoknes mener Regnskogfondets argument om å ikke kjøpe kvoter – fordi egen virksomhet bidrar til å redusere klimagassutslipp – er godt, men stiller seg mer tvilende til Flyktninghjelpens argumenter om å ikke kjøpe kvoter. Han mener bistandsbransjen burde kunne være godt posisjonert for å påvirke flybransjen, og sier det er utrolig at deler av bistandsbransjen ikke fører et CO₂-regnskap ved flyreiser, eller har en vedtatt *policy* om å begrense antall flyvninger.

– Dersom Norad, som jo skal hjelpe andre til å bli mer bærekraftige, ikke selv har tatt fatt i dette, er det oppsiktsvekkende. Det er jo dobbeltmoralsk av typen «gjør som jeg sier, men ikke som jeg gjør». Det er på tide at Norad og norske bistandsorganisasjoner innfører kriterier for grønn vekst, sier Stoknes.

– Kvoter bedre enn ingenting

Borgar Aamaas, seniorforsker ved CICERO, Senter for klimaforskning har forståelse for at bistandsbran-

sjen er avhengig av å fly, men sier at norske organisasjoner bør søke å redusere utslippene sine – og kjøpe kvoter.

– Det er bedre enn å gjøre ingenting. Men det er mange ulike typer og en del av kvotene som selges har vist seg å ha liten effekt. Gullstandarden er etter min mening EU-kvotene, og de får man også kjøpt i Norge.

Aamaas sier han tror at også bistandsbransjen kan bli flinkere til å kutte ut reiser som ikke er strengt nødvendige.

– Man kan for eksempel samle opp flere formål før man reiser, eller holde kontakt med godt telekonferanseutstyr. Eller fly smartere, for eksempel ved å unngå lange omveier. Det er også mulig at man, som kundegruppe er mer kresen og aktivt etterspør løsninger som reduserer utslippene.

– Utilstrekkelig innstilling

– I møte med klimakrisa må alle virksomheter, også bistandsorganisasjoner, Norad og UD, vurdere hvordan de kan redusere sin egen miljøbelastning, sier leder for Framtiden i våre hender Anja Bakken Riise til Bistandsaktuelt.

Hun poengterer at dette, selvsagt, også inkluderer flyreiser.

– Å ikke gjøre det er en utilstrekkelig innstilling til vår tids største utfordring. Jeg skjønner at dette er et krevende felt, og at i en del bistandsrelatert virksomhet så vil en proaktiv klimapolitik sannsynligvis medføre organisatoriske endringer. Det kan for eksempel bety opprettelse av flere lokale landkontorer, eller ved at de som jobber opp med internasjonale konvensjoner og prosesser bosettes ute fremfor å ta transatlantisk flyvninger flere ganger i halvåret.

– *Regnskogfondet kjøper ikke klimakvoter og begrunner dette med at egen virksomhet, krone for krone, bidrar bedre enn kvotekjøp i klimakampen. Er dette et godt argument?*

– Jeg kan ikke kommentere på Regnskogfondets utregninger, men klimakvoter er i seg selv uansett ikke en fullgod klimaløsning. Det viktigste vi som virksomheter og enkeltmennesker kan gjøre er å få ned antall flyreiser og utslipp, og der det ikke er mulig kan kvotekjøp bidra som delvis kompensasjon for forurensende adferd. ■

6 Tema: Voldelig ekstremisme i Afrika

tema:

**Voldelig
ekstremisme
i Afrika**
6 sider

■ I årets fire første måneder ble mer enn 4200 mennesker drept i terroraksjoner i Afrika. Terroren skjer oftest i land som Mali, Niger, Nigeria, Burkina Faso, Kamerun og Somalia. Men rammer også turistland som Kenya. Trenden er at voldshandlingene og rekrutteringen til ekstremistiske grupper øker.

■ Jihadismens frammarsj har ført til mer vold og store humanitære katastrofer på det afrikanske kontinentet. Millioner er drevet på flukt, økonomien i hardt rammede land stuper og positive utviklingsresultater reverseres.

■ Voldelig ekstremisme i Afrika har også ringvirkninger og øker trusselnivået i vår del av verden. FN, giverland og andre bistandsaktører bruker stadig mer bistandspenger på å forebygge og motvirke voldelig ekstremisme i regionen.

■ Siden 2007 har Kenya vært utsatt for i gjennomsnitt seksti terrorangrep per år. Terrorgruppa al-Shabab fortsetter å lokke, lure eller kidnappe unge kenyanere over grensa til Somalia. Bistandsaktuelt har besøkt kystområdene i landet, der terrorgruppen driver et aktivt rekrutteringsarbeid.

Jamila levde med al-Shabab:

– Jeg fikk valget: Drep eller bli drept

RØMTE: «Jamila» ble radikalisert og tilbragte tre år i en al-Shabab-leir på grensa mellom Somalia og Kenya. Da hun ble tvunget til å drepe andre mennesker, bestemte hun seg for å rømme.

Foto: Noor Khamis

– De lover deg jobb og gode penger. Det er løgn. De lover deg frihet. Det er løgn. De lover deg paradiset. Det er også løgn. Jamila (30) var med i terrorgruppa al-Shabab i tre år. Hun ber Gud tilgi henne for det hun gjorde.

Av Nina Bull Jørgensen, i Kenya

– **D**e kom til oss med mennesker de hadde tatt til fange og tvang oss til å drepe dem, forteller Jamila.

30-åringen sitter i et lite gråbrunt murhus, i en bakgate, i en liten kenyansk kystby, noen få mil fra grensen til Somalia. Det er 35 pluss i skyggen. Hvitmalingen på veggene flasser. Og det er ingen antydning til vindpust i de fillete oransje gardinene.

Hun forteller om fortiden sin. Ett ord går igjen: «Kill». Å drepe. Se andre bli drept. Truslene om at du kan bli den neste. Det var daglig kost de tre årene hun tilbragte «i skogen» med en av verdens mest brutale og beryktede terrorgrupper.

– De tvang oss til å drepe folk i leiren også, sier hun.

– Våre egne. De som nektet å adlyde ordre.

En ung livsglad kvinne i begynnelsen av 20-årene. Hun drømte om å bli tv-stjerne eller jobbe i politiet. Hvordan havnet hun der? I en teltleir med hundre andre kvinner kledd i hel-sort, til tjeneste og fri disposisjon for krigerne i den muslimske terrororganisasjonen al-Shabab?

Skremmer turister

Bare et par kilometer unna det lille murhuset og de forsøplede bakgatene: Turister i bikini eller badeshorts, med Coca Cola eller parasolldrinker i hånda, ved bassengkanten på et «all inclusive» luksushotell eller under en palme på en av de idylliske kritt-hvite strendene.

Turistene kommer hit fortsatt. Men turistindustrien i Kenya er definitivt rammet av det alle snakker om. Det alle frykter: Voldelig ekstremisme.

Mellom 2011 og 2017 ble det i gjennomsnitt utført seksti terrorangrep i Kenya i året – av varierende styrke og omfang. Al-Shabab er angivelig ansvarlig for mer enn halvparten av angrepene, ifølge den britiske nettavisen The Conversation.

Det første angrepet som fikk internasjonal oppmerksomhet skjedde i 2002, da selvmordsbombere tok seg inn på Paradise hotel i Mombasa, sprengte store deler av hotellet og tok livet av 15 turister.

Mange husker nok enda bedre angrepet på Westgate kjøpesenter i Nairobi i 2013, der en norsk statsborger av somalisk bakgrunn var blant terroristene. Minst 67 mennesker ble masakrert. Mens mer enn 150 ble drept i terrorangrepet på universitetet i Garissa i 2015.

Og 15. januar i år skjedde det igjen. Voldelige ekstremister tok seg inn på et hotell og kontorkompleks i et

Fortsetter på neste side →

8 Tema: Voldelig ekstremisme i Afrika

← av Nairobis mer fasjonable strøk. Mer enn 20 mennesker ble drept og mange skadet. Denne gang var flere av terroristene «deres egne»; kenyanske statsborgere.

Slike hendelser er blant grunnene til at kampen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme er på toppen av agendaen i dette landet, både for myndighetene, givreland, internasjonale samarbeidspartnere og lokale grasrotorganisasjoner.

Historien om hvordan en vanlig ung jente fra en liten kystby endte opp som drapskvinne, sier noe om hvor vanskelig dette er.

«Drømmemannen»

– Jeg vokste opp i en familie med sju barn, forteller Jamila.

Hun har kort naturlig hår, med diskrete små gulldobber i ørene. Den kortermede kjolen i sort og hvitt mønster dekker så vidt knærne. I en grå skinnveske har hun et tynt svart sjal, som hun kan dekke seg til med hvis det trengs.

30-åringen har mye til felles med andre unge mennesker som vokser opp langs Kenyas kystområder.

– En dag stakk faren min av med en ny kvinne. Og moren min hadde ikke lenger råd til å betale det det kostet å ha oss barna på skolen. Jeg sluttet skolen etter sjuende klasse, forteller Jamila.

I stedet prøvde den unge jenta å finne seg arbeid – i et område av landet der utdanningsnivået er lavt og arbeidsledigheten høy. Jamila fant seg sporadisk noen dårlig betalte strøjobber. Og en periode jobbet hun som servitør i restauranten på et lite hotell. Det var her hun traff mannen som skulle forsegle hennes skjebne.

– Han likte meg. Og jeg likte han. Vennskapet vårt startet der på restauranten. Han kom dit ofte sammen med kollegaene sine. Etter en stund ba han meg slutte å jobbe der. Han ville at jeg skulle flytte inn til han, forteller Jamila.

Hun snakker tydelig og konsist. Hun er bare tretti år gammel, men har stemmen og blikket til en som har levd mye lenger og opplevd mye.

– Han hjalp meg. Ga meg mat. Ga meg penger. Han hjalp moren min og søsknene mine. Han var en bra mann, en mann med et godt hjerte. Alle pengene han fikk tak i delte han med meg. Han var drømmemannen.

En ladd pistol

Jamila sier at hun elsket han. I begynnelsen. De flyttet sammen, ble gift. Hun sluttet å jobbe, ble forsørget. Han jobbet som «sikkerhetsvakt». Trodde hun. Han jobbet ofte «nattskift» og sov mye om dagen.

– Alt var bra i forholdet vårt, helt til den dagen jeg fant en ladd pistol under senga vår.

Først prøvde han å bortforklare det. Men etter hvert innrømmet ektemannen til Jamila at han var en gangster. Han var en ettersøkt i Mombasa. Han hadde både bankran, biltyverier og drap på samvittigheten.

– Jeg ville gjøre det slutt med han. Komme meg bort fra det hele. Men han sa: «Hvis du forlater meg, dreper jeg deg. Du er min kone. Vi må holde sammen».

To menn fra Somalia

Ektemannens bakgrunn er en historie i seg selv. I korte trekk handlet også den om manglende skolegang, arbeidsledighet, strøjobber, utbytting

og frustrasjon. Mannens kriminelle løpebane startet etter at en fabrikk-eier ikke betalte lønnen hans på flere måneder. Sjefen overlevde ikke arbeidernes sinne. Mannen hennes var ettersøkt for overlatt drap.

Etter hvert ble livet til Jamila og ektemannen mer og mer komplisert. De måtte leve i skjul, stadig på rømmen, med politiet pustende i nakken. De kunne ikke bevege seg ute i dagslys.

Så en dag fortalte ektemannen at han hadde truffet to menn fra Somalia. De kunne hjelpe dem...

– Han kom hjem den kvelden og sa: «Siden vi er blant de mest ettersøkte her i Kenya, må vi dra til Somalia. Der vil det ikke være noe politi eller myndigheter som jakter på oss. Der vil vi bli frie».

Jamila husker følelsen hun hadde den kvelden for snart åtte år siden.

– Jeg hadde ikke noe annet valg enn å bli med ham. Alle visste at jeg var kona til en gangster.

Inn i skogen

De reiste i tre dager, via byen Garissa,

over grensen til Somalia, så innom Mogadishu, før de endelig ble satt av i en stor teltleir «dypt inne i en skog». De var kommet til *Boni forest*, et grønt teppe (cirka tre ganger større enn arealet til Oslo kommune) på grensen mellom Somalia og Kenya. Den frodige og tette urskogen var tidligere et yndet reisemål for både turister og forskere, på grunn av sitt rike økosystem.

Men det var – og er – også det perfekte skjulestedet for terrorister.

Det tykke teppet av skog gjør luftovervåking nesten umulig. Det er heller ingen mobildekning der, og veiene er nærmest uframkommelige, spesielt i regntiden. Og ønsker du å utføre bakholdsangrep mot fienden, er de tette

buskvekstene perfekte å gjemme seg bak.

Hun visste det ikke da, men Jamila og ektemannen var kommet til en av al-Shababs hovedbaser.

Ble radikalisert

– Jeg trodde vi skulle til Somalia for å få oss vanlige jobber, eller fortsette med gangster-virksomhet. Men beskjedene vi fikk var: «Dere er her for å krige. Vi gir dere trening. Her kriger vi ikke for penger, vi kriger for vår religion».

Det var for sent å snu. De var fri fra pusten av kenyansk politi i nakken, men fanget i en helt annen virkelighet. Jamila og mannen var moderate muslimer fra før av. Men sakte men sikkert ble de radikalisert. De begynte å tro på al-Shababs syn på verden og det terrorgruppa kjemper for.

– Jeg trodde på dem, fordi jeg hadde sett mange mennesker lide i dyp fattigdom. Jeg hadde opplevd arbeidsledigheten, frustrasjonen og følelsen av å være marginalisert. Jeg forsto at muslimer langs kysten av Kenya følte seg urettferdig behandlet av myndig-

«Alt var bra i forholdet vårt, helt til den dagen jeg fant en ladd pistol under senga vår.»

Jamila, eks-al-Shabab, nå fredsaktivist

ANGREPET IGJEN:
Kenysanske sikkerhetsstyrker hjelper sivile å flykte fra åstedet etter at terrorgruppa al-Shabab angrep det eksklusive hotellkomplekset Dusit i Kenyas hovedstad tirsdag 15. januar 2019. Mer enn 20 mennesker ble drept, og mange hardt skadet.
Foto: Ben Curtis / AP / NTB scanpix

hetene, som annenrangs borgere. Og jeg kjøpte al-Shababs versjon av skjevheter og urettferdighet i verden, sier hun.

– Jeg begynte å tenke at de hadde rett.

Drømmen om paradiset

I leiren møtte Jamila rundt hundre kvinner som kom fra Midtøsten, Somalia og andre afrikanske land. Tjue av dem kom fra Kenya, forteller hun. Noen av hennes medsøstre fra Kenya var blitt truet på livet, dopet ned og kidnappet. Andre var blitt lokket og lurt av løfter om jobb, gull og grønne skoger. Og noen var lurt med av ektemannen.

Men noen av kvinnene i leiren hadde også reist helt frivillig. Det var hovedsakelig arabiske og somaliske kvinner fra veldig religiøse familier, forteller Jamila.

– Disse kvinnene reiste til Somalia for å støtte *jihad* – hellig krig. Målet var å gifte seg med en ekte jihadist, i den tro at de ville komme til paradiset. De mente at muslimer er ikke frie i denne verden, og ville sloss for å dre-

pe alle kristne. De sa de var lykkelige for å ha kommet til leiren.

Også Jamila følte seg hjemme her, en stund. Men etter hvert skulle overbevisningen og lojaliteten hennes settes på prøve.

Krig og koranundervisning

Etter at kenyanske myndigheter i 2015 oppdaget at al-Shabab-krigere holdt seg skjult i Boni-skogen – og fant ut at de opererte herfra for å infiltrere og terrorisere kenyanske kystbyer – ble skogen erklært en krigssone.

Ektemannen til Jamila ble sendt ut i skogen for å krige mot både somaliske og kenyanske styrker, mens Jamila og de andre kvinnene holdt stand i leiren.

Sammen med de andre kvinnene laget hun mat, sanket ved og vartet opp soldatene når de kom hjem om kvelden. Og fordi hun allerede hadde lest mye i Koranen, fikk hun etter hvert oppgaven med å gi Koran-undervisning til andre nyankomne kvinner. Jamila sørget for at de som ikke allerede var muslimer konverterte.

Jamila hadde også som oppgave å vokte krigernes våpenlager. Og →

Muslims for Human Rights:

– Ingen er trygge, hvem som helst kan bli radikaliseret

Fattigdom, arbeidsledighet og følelsen av å være marginalisert gir god grobunn for radikaliserings. Men også barn fra velstående familier og gode skoler er i faresonen, ifølge den norskstøttede organisasjonen, MUHURI.

– Fattigdom, arbeidsledighet og mangel på fremtidshåp bidrar til at mange sårbare ungdommer er lette å lure inn i al-Shababs rekker, sier Hassan Abdille, som leder MUHURI, Muslims for Human Rights.

– Men ingen er trygge, for vinden er kraftig, legger han til.

MUHURI holder til i kystbyen Mombasa i Kenya. Organisasjonens viktigste mål er å forebygge radikaliserings og rekruttering til ekstremistiske grupper i befolkningsgrupper langs kysten av Kenya.

For å klare det må man prøve å forstå alle de ulike «push and pull»-faktorene, understreker Abdille.

– Mange av de unge langs kysten føler seg som annenrangs kenyanere, sier han.

– I mange år, under skiftende regjeringer, har innbyggerne følt at denne delen av landet har blitt nedprioritert. Helse- og utdannings-tilbudene er dårlige. Mange mangler tilgang på rent vann og elektrisitet. Og selv de som har gått mange år på skole har problemer med å finne seg jobb.

Turistindustrien langs de flotte strendene kunne gitt dem arbeidsplasser, men her velger rike hotelleiere fra Nairobi å ansette sine egne fra hovedstaden eller andre etniske grupper «up-country», forteller Abdille.

Med begrepet «sine egne» mener han at folk i eliten tilgodeser sin egen etniske gruppe, gjerne fra samme nabolag eller egen familie. Selv vaskehjelpen på hotellet blir, ifølge Abdille, hentet fra en annen del av landet.

– Ungdommer langs kysten føler seg oversett og marginalisert. Og så kommer al-Shabab og frister dem med penger, jobbmuligheter og en følelse av tilhørighet og mening.

Også de rike

Alle foreldres store skrekk er at de unge skal la seg forlede og reise over grensa til Somalia, forteller Rahma Gulam som er nestleder for MUHURI. Nesten ingen i foreldregenerasjonen er selv radikale muslimer, og enda færre støtter terrorgruppa al-Shabab. Men ingen kan føle seg trygge, selv ikke de som er velstående og lever et godt liv.

– Ingen foreldre kan slappe av og si: «Jeg har en god jobb, en trygg inntekt, og barna mine går på en god skole». Alle unge her er i faresonen, sier Gulam.

Før var det mange som ble radikaliseret i moskeene. Men nå er alle de moskeene som åpent støttet al-

Shabab og radikale ideologier stengt av myndighetene. Rekrutteringen foregår mer i det skjulte, ifølge MUHURI.

– I disse dager har vi også sosiale medier og Internett. Mange unge blir rekruttert online. Dette er det svært vanskelig å følge med på, sier Hassan Abdille.

<<Myk makt>>

MUHURIs ledere mener samtidig at politiet og sikkerhetstjenesten i Kenya er for brutale i sin kamp mot voldelig ekstremisme, og at dette virker mot sin hensikt; at «den harde linja» gir grobunn for radikaliserings og ny rekruttering.

– Enhver som kommer under den vageste mistanke risikerer å miste alt. Når uskyldige rammes av politiets harde linje, får de folk imot seg. Og noen velger «den andre siden» i protest, sier Rahma Gulam, Voldelig ekstremisme må heller forebygges med «myk makt», mener hun.

– Politiet og sikkerhetsstyrkene bør heller prøve å bygge opp tilliten i lokalsamfunnene; engasjere folk, lytte og samarbeide med lokale krefter.

Internasjonale forhold

Men det er ikke bare lokale forhold som bidrar til at unge mennesker radikaliseres, understreker lederen for MUHURI. Det som skjer ellers i verden påvirker også de unge.

– Langs kysten er det mange som har forbindelser til Midtøsten. Mange reiser for å jobbe i arabiske land, mens arabere opp igjennom historien har kommet til Afrikas kyst og giftet seg med lokale kvinner. Derfor gjør det ekstra inntrykk å se underernærte barn i Jemen, ofrene for krigen i Syria og lidelsene til palestinerne i Gaza, sier Abdille.

– Mange unge kjøper al-Shababs ideologi om å føre en hellig krig mot de som undertrykker muslimer. Vi har fortsatt en vanskelig jobb å gjøre for å overbevise dem om at al-Shabab ikke er svaret, hverken på deres egne lokale problemer eller urettferdighet i verden. ■

Hassan Abdille,
leder for
Muslims for
Human Rights.

Rahma Gulam,
nestleder i
MUHURI.

10 Tema: Voldelig ekstremisme i Afrika

FELLES SAK: Kvinnene i MAWAVE synger og ber sammen. Noen er kristne, andre muslimer. Malindi Women Against Violent Extremism gjør alt de kan for å hindre at flere ungdommer i nærmiljøet ender som terrorister.

Foto: Noor Khamis

← hun fikk opplæring i å bruke våpen selv. Men det var først da hun selv måtte ta et av våpnene i bruk, at hun følte at alt var feil.

Ber Gud tilgi

Jamila blir stille når hun tenker på første gang det skjedde. Hun husker det som det var i går – første gang hun sendte et annet menneske inn i døden.

– De sa: «Hvis ikke du dreper ham, dreper vi deg».

Jamila trekker pusten dypt. Stemmen synker. Hun snakker lavt, men fortsatt tydelig.

– Det forfølger meg. Jeg ser det fortsatt tydelig for meg. Etter at jeg hadde gjort det, brøt jeg fullstendig sammen i gråt.

Jamila var blitt en drapskvinne.

– Jeg bodde sammen med en gangster og drapsmann, men jeg hadde aldri før gjort det samme selv.

Hun blir stille og tankefull. Den hvite viften på gulvet går rundt og rundt i jevn dur.

– Jeg ber til gud om å tilgi meg.

Bestialske drap

Jamila forteller at hun også var vitne til enda mer bestialske drapshandlinger enn de hun selv utførte. Terrorgruppens soldater drepte med macheter, kniver og sverd.

«Er det dette som er den gode muslimske verden?» tenkte Jamila. «Er det dette 'jihad' betyr?».

Hun klarte aldri å forsone seg med at al-Shabab kriget mot kenyanske soldater. Hennes egen ektemann var med på å drepe deres egne landsmenn. Hun begynte også å lengte hjem. Ble mer og mer fortvilet over at

hun ikke kunne reise på besøk eller ha kontakt med noen i familien sin.

Og etter hvert som al-Shababs krigere feiret stadig flere «vellykkede» terroraksjoner og selvmordsangrep på den andre siden av grensen – i hennes eget hjemland – begynte den unge kvinnen fra Kenya å tenke: «Hva om de en dag dreper mine slektninger, mine søstre og brødre?»

Sex-slaver

Kvinnenes situasjon i leiren var en annen grunn til at Jamila begynte å tenke seriøst på å rømme.

– De kvinnene som ikke var gift ble tvunget til å ligge med enhver mann. De måtte tilfredsstille hvem det måtte være. Al-Shabab-krigerne kunne bare forsyne seg. Og ingen brukte beskyttelse. Mange av kvinnene fikk farlige sykdommer og ble gravide. De fikk ingen medisiner eller legehjelp. Det var ingen sykehus i nærheten.

De første tre årene var Jamila forskånet for disse fornedrelsene. Hun hadde jo en ektemann.

– Mannen min dro ofte ut for å krige. Han forlot meg der, men kom alltid tilbake. Men én dag, etter tre år, dro han ut og kom ikke tilbake.

«Hvis mannen din har vært borte i mer enn seks måneder, er han død. Du må komme deg ut av skogen, hvis ikke lever du ikke lenge du heller», sa en gammel somalisk kvinne til Jamila. Mennene i leiren hadde begynte å komme til henne også nå.

– De sa: «Nå som mannen din er borte, må du tilfredsstille de andre mennene. Minst fem om dagen».

Nok en gang ble hun truet på livet:

– «Hvis du nekter blir det slutten for deg», fikk jeg høre.

Flukten

Den gamle somaliske damen hjalp Hadija med flukten. «Nå er rette tidspunkt!», sa damen en dag det var kaos og kamphandlinger like i nærheten av leiren.

Jamila løp gjennom skogen i flere dager, helt til hun ble tatt til fange av kenyanske soldater. Hun kunne blitt skutt på flekken, men klarte å lyve seg ut av situasjonen. Hun var blitt dopet ned og kidnappet av al-Shabab, løy hun. Hun insisterte på at hun ikke hadde reist frivillig.

Og for å gjøre en lang historie kort: Den ene soldaten ble forelsket og fridde til henne. Og han bragte henne trygt hjem.

I dag er Jamila forsonet med familie og venner. Hun har to barn og sier hun lever «et godt liv». Hun har allerede rukket å ta igjen tapt skolegang, og har tatt kurs i sosiologi på universitetet.

Men veien tilbake til et normalt liv har ikke vært lett.

– Jeg fikk høre at jeg egentlig skul-

le vært drept eller satt i fengsel. Men fordi jeg gikk til politiet og overga meg selv, ga de meg en sjanse. I lang tid ble jeg konstant overvåket av kenyanske sikkerhetstjenester. De ville forsikre seg om at jeg virkelig hadde forandret meg, sier hun. Og legger til:

– De holder nok et øye med meg fremdeles

Gatas justis

For fire år siden gikk myndighetene i Kenya høyt ut og lovet amnesti til alle kenyanske al-Shabab-soldater, hvis de valgte å vende hjem. Likevel ble langt fra alle de hjemvendte ønsket velkommen tilbake.

Menneskerettighetsorganisasjoner har flere ganger rapportert at såkalte «returnees» blir drept av myndighetenes anti-terrorkvadroneer uten lov og dom. Mange uskyldige blir drept bare på mistanke, sies det også. Og mange av de som vender hjem velger å holde seg i skjul i frykt for hets og «gatas justis» i lokalsamfunnet, forteller Jamila.

– Det er mange som er mistenksomme og tror det ikke er mulig å forandre seg. De tror jeg har kommet tilbake for å spionere, at jeg fortsatt er en av dem. Det hender fortsatt folk peker på meg og sier: «Ikke snakk med den dama! Hun er en returnee. Hun vet hvordan man bruker våpen».

Startet kvinnegruppe

Så et sceneskift: Rommet med den avskallede malingen og de fillete gardinene fylles med kvinner.

Kvinnene synger så det runger over hele nabolaget. De vrikker på hoftene, klapper med hendene over hodet, smi-

SØNNEN BLE TERRORIST:

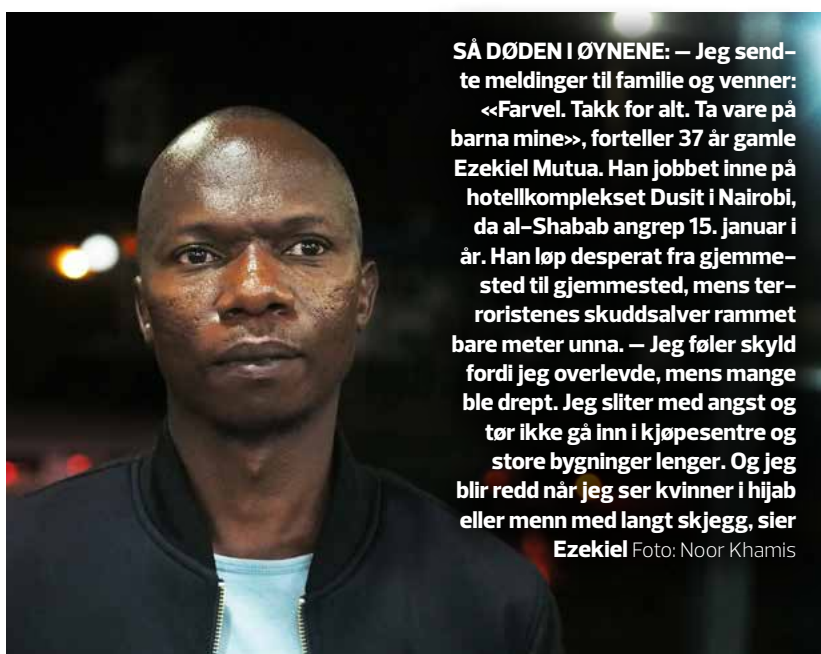
– Han var en snill gutt, flink på skolen og god i sport. Men han forandret seg gradvis. Og én dag, like etter at han fylte 18, bare dro han, forteller seksbarnsmoren Saima. Senere fikk hun høre at sønnen døde som al-Shabab-kriger i Somalia. Nå driver hun med forebyggende arbeid, og finner trøst og styrke i en gruppe med andre kvinner i samme situasjon.

Foto: Noor Khamis

SÅ DØDEN I ØYNENE: – Jeg sendte meldinger til familie og venner: «Farvel. Takk for alt. Ta vare på barna mine», forteller 37 år gamle Ezekiel Mutua. Han jobbet inne på hotellkomplekset Dusit i Nairobi, da al-Shabab angrep 15. januar i år. Han løp desperat fra gjemmetil gjemmetil, mens terroristenes skuddsalver rammet bare meter unna. – Jeg føler skyld fordi jeg overlevde, mens mange ble drept. Jeg sliter med angst og tør ikke gå inn i kjøpesentre og store bygninger lenger. Og jeg blir redd når jeg ser kvinner i hijab eller menn med langt skjegg, sier Ezekiel

Foto: Noor Khamis

ler og ler. Kledd i kortermede kjoler og fargerike saronger – rosa, oransje, lilla, turkis, grønt og rødt.

Jamila unner ingen å leve gjennom det hun har opplevd. Derfor har hun vært med å starte en egen kvinnegruppe: MAWAVE – *Malindi Women Against Violent Extremism*.

Noen av kvinnene i gruppa er muslimer, andre er kristne. Felles for alle er at de på en eller annen måte har vært i kontakt med voldelig ekstremisme og rammet av dens konsekvenser. Noen har vært i Somalia selv. Andre har mistet sønner, døtre, ektemenn og slektninger, fordi de ble radikaliserert og dro til Somalia. Noen har fått vite at deres kjære ikke lever lenger. Andre lever i uvisse.

De både synger og ber sammen. Sorg, smerte og frykt blir kurert med sang, samtaler og samhold.

– Vi jobber for å forebygge radikaliserings. Vi jobber for å forhindre at al-Shabab skal klare å rekruttere enda flere av de sårbare og frustrerte unge menneskene i byen vår. Vi har ingen flere å miste, sier Jamila.

MAWAVE henvender seg spesielt til mødrene, for at de skal følge med på endring i oppførsel og tegn som kan tyde på at barnet deres er i ferd med å radikaliseres. De reiser også rundt til skoler og snakker med lærere og elever, og de samarbeider med lokale myndigheter, tradisjonelle ledere og religiøse ledere, forteller hun videre.

Kvinnene setter seg i en ring på de gullhvite plaststolene i rommet. Hver og en har en sterk historie å fortelle.

– Jeg var forelsket og lykkelig, forteller en. – Men en dag dro samboren min ut om morgenen for å møte

en venn fra Somalia. Han kom aldri tilbake.

– Jeg mistet en av mine sønner, forteller en annen. En seksbarnsmor. – Han var en snill gutt, flink på skolen og god i sport. Men han forandret seg gradvis. Og en dag stakk han til Somalia. Jeg har fått høre at han ikke lever lenger.

– Nevøen min var så kjekk, høflig og hjelpsom, sier en tredje kvinne. – Men så bare forsvant han en dag. Vi forsto ikke hvorfor, før vi fikk høre på nyhetene at han var en av landets mest ettersøkte terrorister.

Advarsel og håp

Jamila hjelper og trøster de pårørende som har mistet sine kjære til terrororganisasjonen i nabolandet, og hun prøver å hjelpe andre som har vært gjennom det samme som henne.

Hun har bestemt seg for å bruke livet på å forebygge voldelig ekstremisme. Derfor velger hun også å stå fram med sin historie.

– Min historie er til skrekk og advarsel, samtidig som den gir håp til mange om at det faktisk er mulig å komme seg tilbake til et normalt liv. Jeg bidrar med terapi, rådgivning og omsorg. De har tillit til meg fordi jeg vet hva det handler om på den andre siden. De slipper å føle seg alene om alle de vonde følelsene. ■

Jamila er ikke det virkelige navnet til kvinnen Bistandsaktuelt har intervjuet. Navnet er endret av hensyn til hennes sikkerhet. Dette er også grunnen til at hun velger å ha sitt sorte sjal foran ansiktet på bildet.

Kenyas antiterrorstjef:

– Myk makt alene er ikke svaret

– En global terrororganisasjon som kontrollerer territorier og har store væpnede styrker, kan aldri bekjempes med myk makt alene. Det må i hovedsak skje med harde midler.

Det fastslår Martin Kimani, mannen som står aller fremst i Kenyas kamp mot voldelig ekstremisme.

Samtidig er han glad for utenlandsk bistand, som kan bidra til å gi ungdommer jobb og fremtidshåp – i stedet for at de havner i al-Shababs klør.

– Vi har stadig forbedret vår strategi i kampen mot terror. Og en hel verden kunne se hvor effektivt og profesjonelt vi klarte å håndtere det store terrorangrepet i Riverside (bydel i Nairobi. red.anm.) i januar, sier Kimani.

Han leder Kenyas National Counter Terrorism Centre (NCTC). Senteret ble opprettet i 2004, som et svar på en stadig økende terrortrussel i landet. Oppgaven er å koordinere myndighetenes antiterrorinnsats. I tillegg skal senteret samarbeide med internasjonale partnere, som FNs utviklingsprogram og bilaterale samarbeidsland.

Hard linje

– Vi vil aldri vinne kampen mot terror hvis vi kun kjører en myk linje. Men det er heller ingen motsetning mellom rå makt og myk makt; de går hånd i hånd som del av samme respons. Men det må ligge hard makt i bunn, understreker Kimani.

Som leder for NCTC er Kimani presidentens høyre hånd i kampen mot voldelig ekstremisme.

– Med hard makt mener jeg en proporsjonal respons på aggresjon, og en effektiv bruk av rettsystemet. Bare med dette i bunn kan man bygge opp tilliten mellom sikkerhetstjenesten og landets innbyggere, sier han.

– Utenomrettslige drap på terrorismistenkte er en ikke del av vår strategi, understreker Kimani videre. Han avviser kritikere som mener at politiet er for brutale i sin framferd.

I Kenyas nasjonale antiterrorstrategi, som ble lansert i 2016, går det tydelig fram at voldelig ekstremisme skal bekjempes med både harde og myke midler. Sivilsamfunnsorganisasjoner, ulike trossamfunn og andre aktører i samfunnet skal engasjeres i det «myke» forebyggende arbeidet.

Bistandsaktuelt møter NCTC-lederen på en konferanse i byen

Kisumu, der mer enn femti muslimske og kristne ledere er samlet for å diskutere hvordan de sammen kan bidra til å bekjempe rekrutteringen av unge kenyanere til al-Shabab og andre terrorgrupper.

– I Kenya har vi klart å bevare vår fredelige sameksistens og opprettholde dialog mellom ulike religioner. Dette til tross for stadige provokasjoner fra en global jihadist-gruppe, sier Kimani.

Kimani mener også det er viktig å styrke motstandskraften i sårbare lokalsamfunn, særlig i de gruppene som er mest mottakelige for rekruttering.

NCTC-lederen løfter fram organisasjoner som *Kenya Muslim Women Alliance*, *Kenya Muslim Youth Alliance* og MUHURI som eksempler på viktige samarbeidspartnere. Og han mener også internasjonale og bilaterale givere har en rolle å spille.

– Selv om Kenya er en av de største økonomiene på det afrikanske kontinentet, har vi ikke lyktes i å gi jobber og fremtidshåp til alle unge kenyanere. Arbeidsledighet i seg selv gjør deg ikke til en terrorist, men håpløsheten du føler kan gjøre deg mer lydhør for en virkelighetsfremstilling som peker ut syndebukker og får deg til å svikte landet ditt, sier han.

– Bistandsaktører som bidrar til å gi ungdommer flere muligheter i livet er helt klart en del av løsningen på våre problemer.

Global innsats

Men hvis krigen mot terror på Afrikas horn virkelig skal vinnes, må problemet løstes høyere opp på den globale agendaen, mener lederen for Kenyas antiterrorstjef. Verdenssamfunnet, som i andre sammenhenger gir betydelig militær og økonomisk støtte til antiterror, har ifølge Kimani sviktet øst-Afrika.

– Vår største utfordring er globale «dobbelstandarder» i krigen mot terror. Hvis det internasjonale samfunnet hadde satt inn like store styrker mot al-Shabab som de har gjort mot IS i Midtøsten, ville vi vært langt på vei. ■

Martin Kimani, mannen som står aller fremst i Kenyas kamp mot voldelig ekstremisme.

Vil ha tilbake skattene Europa stjal

Afrikas mest omtalte museum vil ha tilbake kulturarven og eierskapet til den «svarte» historie.

Av Martin Skjæraasen, i Senegal.

— **H**ver gang Frankrike låner ut en gjenstand til Senegal, så er det noe de har stjålet fra oss, sier Hamady Bocoum og ler litt oppgitt.

Direktøren for det nye Musée des Civilisations Noires i Senegals hovedstad Dakar har nettopp fortalt historien om en av åpningsutstillingens mest symboltunge gjenstander: Hadj Omar Talls praktsabel, et blankpolert stykke stål med kobberbelagt skjefte, som franskmennene tok med seg tilbake til Europa etter å ha beseiret Tall i 1864.

Tall var en religiøs leder og krigsherre, av mange ansett som en av Senegals største antikoloniale mot-

standsmenn. Derfor er det ekstra tungt for direktøren at museet bare får *låne* sabelen av Frankrike. For Bocoum er det helt åpenbart hvor den hører hjemme. Han smiler lurt når jeg spør om sverdet skal tilbake til Paris.

– Hvem vet, hvem vet!?

Macron: – Uakseptabelt

Da Musée des Civilisations Noires («museet for svarte sivilisasjoner») åpnet i fjor høst, raste en historisk debatt om Afrikas bortførte kulturarv. Mellom 90 og 95 prosent av Afrikas museumsgjenstander befinner seg utenfor sitt «hjemkontinent», ifølge en fransk-senegalesisk rapport fra 2018. Bare i franske museer finnes det 90.000 objekter fra Afrika.

Debatten skjøt fart da Emmanuel Macron i en tale i Burkina Faso i 2017 sa at han «ikke kunne akseptere» dette. Macron, som er Frankrikes første president født etter kolonitiden, ba den franske kunsthistorikeren Bénédicte Savoy og økonomen Felwine Sarr fra Senegal om å undersøke muligheten for tilbakeføring («repatri-

ering») av kulturskattene.

Høsten 2018 kom den oppsøksvekkende rapporten. Savoy og Sarr anbefalte Macron å repatriere *alle* stjalne gjenstander som opprinnelseslandet vil ha tilbake.

Kravene lot ikke vente på seg. Under åpningen av Musée des Civilisations Noires sa Senegals kulturminister Abdoul Latif Coulibaly at dersom det finnes 10.000 gjenstander fra Senegal i franske samlinger, «vil vi be om å få tilbake alle 10.000». Dagen derpå gjorde Elfenbenskysten krav på 100 gjenstander. Så fulgte Benin opp. Landet har bedt Frankrike gi tilbake 5000 gjenstander som forsvant under kolonitiden.

Debatten har også blusset opp i andre land. Kongo har sagt at de vil gjøre krav på museumsmateriale fra Belgia. Gibraltar vil ha tilbake neandertaler-levninger fra National History Museum i London. Chile har bedt om å få tilbake en steinskulptur som britene tok med fra Páskeøya, mens Hellas vil ha tilbake marmorskulpturer som en britisk diplomat tok fra Parthenontempelet i Athen.

Buddha fra Norge til Myanmar

Også her i Norge pågår debatten om repatriering. I 2012 ble man enige om å overføre samisk kulturarv fra Fol-

kemuseet til samiske museer. I 2017 leverte Norge en hvit Buddha-skulptur tilbake til Myanmar. Norge har returnert flere inka-gjenstander til Chile, i tillegg til hodeskaller og gjenstander som Thor Heyerdahl tok med seg fra Páskeøya.

Norge har også tilbakeført museumsgjenstander til Afrika. Da statsminister Erna Solberg besøkte Mali i slutten av mai, hadde hun med seg gamle skrifter som ble gitt i gave til en norsk misjonær på slutten av 1990-tallet.

Det finnes fortsatt store mengder afrikanske antikviteter i Norge. Deriblant i «Kongo-samlingen», som er Kulturhistorisk museums største enkeltlandsamling. Mange av gjenstandene ble samlet inn av nordmenn som jobbet for Kong Leopolds terrorregime.

Bjørn Vidar Johansen, avdelingsleder ved Museum for universitets- og vitenskapshistorie, forteller at kongolesiske myndigheter ikke har gjort krav på gjenstandene.

På spørsmål om Kongo er blitt gjort oppmerksom på at samlingen finnes, svarer Johansen at «samlingen ligger allment tilgjengelig på nettet» og «er svært aktivt i bruk i samarbeidsprosjekter med kongolesiske miljø i Norge. Så info om dens eksistens burde ikke være underkommunisert».

«Vårt fokus er ikke på å hente hjem alle gjenstandene til Afrika»

Hamady Bocoum, direktør Musée des Civilisations Noires

Direktør Hamady Bocoum, her i Musée des Civilisations Noires' samtidsavdeling, vil ha tilbake gjenstander som har en symbolsk verdi for senegalesere.

Foto: Ricci Shryock

Sahelanthropus tchadensis, eller «Toumai», er det første mennesket vi kjenner til. Foto: Ricci Shryock

Bronsestatuer fra Benin. Foto: Ricci Shryock

Motvillige direktører

I de gamle kolonimaktene er omfanget imidlertid langt større. British Museum og Musée du quai Branly i Paris har til sammen rundt 150.000 gjenstander fra Afrika. Neste år åpner Humboldt Forum i Berlin, et stort museum for ikke-vestlig kunst og kultur, med mye materiale fra tidligere kolonier.

De nåværende eierne vil nødig gi slipp på kunstskattene. Quai Branly-direktør Stéphane Martin har sagt til nyhetsbyrået AFP at problemet med Sarr og Savoys rapport er den manglende anerkjennelsen av museer som «en viktig del av vår felles kulturarv».

Martin mener at gjenstandene bør vises frem i vandrestillinger fremfor å sendes tilbake permanent. Dessuten vil mange av gjenstandene som kom til Frankrike som gaver, ikke som tyvgods, være i faresonen.

Hvor langt tilbake?

Direktøren for Humboldt Forum, Hartmut Dorgerloh, har på sin side åpnet for at noen gjenstander bør tilbakeføres. Men, som han fortalte New York Times, inngår mange av gjenstandene i samlinger som viser Europas historie og verdenshistorien, og bør få bli. Dorgerloh minnet også om at det er vanskelig å avgjøre hvem som faktisk eier skattene.

– Hvor langt tilbake skal vi gå [for å fastslå eierskapet]? Til Romertiden? Mange av gjenstandene fra Roma ble stjålet et eller annet sted i Hellas eller i gamle Egypt, sa han til New York Times.

Et annet problem er at mange av de europeiske samlingene er offentlig eiendom og at tilbakeføring krever politikernes samtykke. Emmanuel Macrons forgjenger Nicolas Sarkozy prøvde eksempelvis å repatriere antikke manuskripter til Korea, uten å få tillatelse. I stedet ble skriftene sendt på langtidsutlån.

Det er lignende avtalte Frankrike og Senegal har om sverdet til Omar Tall.

Mer enn kolonitid

I Dakar er direktør Hamady Bocoum usikker på om absolutt alle plyndrede gjenstander bør returneres. I utlandet fungerer de som reklame for og kilde til kunnskap om Afrika. Dessuten har de fått en ny betydning i utlendinghet. Gjenstandene representerer et «kolonisert, erobret Afrika», mener Bocoum, og må tolkes på nytt om de skal returneres.

– Vårt fokus er ikke å hente hjem alle gjenstandene til Afrika. Noen av dem bør forbli «ambassadører». Men gjenstandene som virkelig har

symbolsk verdi, bør hentes hjem. Det samme gjelder gjenstander som kan knyttes til barbariske handlinger, for eksempel levningene tyske soldater tok med seg etter folkemordet på hereroene i Namibia (Disse levningene ble overlevert til namibiske myndigheter i en seremoni i Berlin i fjor).

Direktøren minner også om at hensikten med Musée des Civilisations Noires er å vise at «de svartes historie» er mye mer enn kolonitid. Dette var grunntanken til Senegals første president, Léopold Sédar Senghor, da han lanserte ideen om et «svart» museum på 1960-tallet.

Senghor tilhørte Negritude-bevegelsen, som mente det var et slektskap mellom kulturer i Afrika, Karibia og USA. Ifølge Bocoum ønsket presidenten å spre bevissthet om «den svarte sivilisasjon», en del av verdenshistorien som enten er blitt neglisjert eller fortalt av andre – ofte med kolonitiden som referansepunkt.

Men, som Bocoum presiserer, århundret med europeisk herredømme utgjør ikke mer enn et øyeblikk i Afrikas historie, og bør ikke definere befolkningens selvbylde.

<<Norsk>> bidrag

Som en påminnelse om dette, er det første som møter deg i det store,

Kina-finansierte museet, en samling skjeletter. Skjelettene er rekonstruksjoner av de første menneskene som levde på jorda. Det første er syv millioner år gammelt og ble funnet i Tsjad. «Toumai» blir han kalt, og han er det eldste eksemplaret av menneskearten vi kjenner til.

Deretter følger en serie bilder av menneskets første kunstuttrykk; dyrelignende innriss og malerier på fjell og hulevegger. Alle er fra Afrika. Utstillingen deretter hvordan afrikanske samfunn i utlandet vokste etter slavehandelen. I avdelingen for samtidskunst er flere av verkene signert kunstnere i USA, Latin-Amerika og Europa. En av dem er Juan Andrés Milanes Benitos, som er født på Kuba, men bosatt og utdannet i Norge.

Disse kunstverkene inngår i en selvfortalt historie om «svarte sivilisasjoner» og bør ikke overskygges av debatten om museumsgjenstander i Europa, mener Bocoum. Dessuten: Afrikansk kunst og design er på moten, og derfor er det viktig at «afrikanske land er oppmerksomme og fortsetter å kjøpe inn samtidskunst fra Afrika».

– Gjør vi ikke det, vil vi om 50 år igjen si at «europeerne tok det som er vårt!», ler museumsdirektøren. ■

14 Aktuelt

Tidligere president Jacob Zuma innsatte sine lojale støttespillere i en rekke maktposisjoner. Samtidig ble Sør-Afrikas økonomi og statens skatteinntekter dramatisk svekket. Nå er Zuma avsatt og siktet for flere hundre tilfeller av korrupsjon.

Foto: NTB scanpix

Slik knuste Zuma

Sør-Afrikas velfungerende skattesystem

President Jakob Zumas lojale støttespiller Tom Moyane var skattesjef i Sør-Afrika i tre og et halvt år. Det var nok tid til å rive ned det beste skattesystemet i Afrika – og svekke statens inntekter med titalls milliarder kroner.

Av Jan Speed, i Sør-Afrika

Dette er fortellingen om en korrumpert og maktglad president, om politisk maktmisbruk, journalister som spredte løgner, kriminelle som går fri og om internasjonale rådgivingselskaper som bidro i et skittent spill. I tillegg er det historien om en pågående redningsaksjon.

– Det var en nasjonal tragedie, sier en kilde om perioden skatteetatens folk opplevde under president Jacob Zumas styre.

Ingen trodde det kunne være mulig, og at det kunne gå så raskt. Under Nelson Mandela og etterfølgeren Thabo Mbeki var Sør-Afrikas statlige

skatteetat kjent som det beste skattesystemet i Afrika. Det var et system nabolandenes skatteadministrasjoner drømte om å kopiere, og mange reiste til Sør-Afrika for å lære.

Det ble trukket fram av Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) som en modell til etterfølgelse for offentlige institusjoner, mens Det internasjonale pengefondet (IMF) rangerte det «i verdensklasse».

– **Nøt stor tillit**

– South African Revenue Service (SARS) ble bygget opp gjennom systematisk arbeid og med bred politisk støtte. Det var blitt en effektiv skatteadministrasjon med stor grad av legitimitet blant befolkningen. Men så, i løpet av kort tid, ble institusjonen undergravet av en politisk elite som ikke skydde noen midler for å berike seg selv, sier Odd-Helge Fjeldstad, som er forsker ved Chr. Michelsens institutt og en av verdens fremste eksperter på skatt i utviklingsland.

CMI-forskeren har fulgt utviklingen av den nasjonale skatteetaten SARS siden oppstarten i 1997 og er selv skattebetaler i Sør-Afrika.

– Det som skjedde under Tom Moyane er tragisk. Når dette kunne skje i Sør-Afrika, et land med relativt sterke institusjoner, inkludert et relativt uavhengig rettsvesen, en sterk presse og kompetente sivilsamfunnsorganisasjoner, er det sannsynlig at tilsvarende kapring av statsinstitusjoner også vil kunne skje i andre afrikanske land, sier han.

Denne historien dreier seg ikke først og fremst om skattesjef Tom Moyane, men om Jacob Zuma, mannen som var Sør-Afrikas president fra mai 2009 til begynnelsen av 2018.

I Sør-Afrika er konsekvensene av Zumas «kupp» og utarming av skatteetaten tydelige for de fleste: Effektiviteten er betydelig svekket. Milliarder som kunne ha vært brukt på sosiale

Fortsetter på neste side →

Aktørene i kampen om skatteetaten

Jacob Zuma, Sør-Afrikas president, mai 2009 – februar 2018, satte inn lojale støttespillere og prøvde å overta statens kontrollinstitusjoner

12 000 ansatte i skatteetaten South African Revenue Service (SARS)

Tom Moyane, lojal Zuma-alliert, som ble utnevnt av presidenten for å «endre» skatteetaten SARS i september 2014

Ivan Pillay, tidligere avdelingsleder og konstituert øverste sjef, senere presset ut av Moyane

Johann van Loggerenberg, etterforskningsleder i skatteetaten (som ble presset ut av Moyane)

Pravin Gordhan, finansminister og tidligere skattesjef fikk sparken som finansminister i februar/mars 2017 etter å ha hindret flere av Zumas prosjekter

Robert Nugent, dommer som ledet granskingen av det som skjedde i skatteetaten i Zuma-perioden

Cyril Ramaphosa, presidenten som overtok etter Jacob Zuma

16 Aktuelt

De trodde de hadde vunnet. Det er mars 2017. President Zuma hadde plassert en alliert, Malusi Gigaba (med stresskoffert), i finansministerstolen. Skattesjefen Tom Moyane (rødt slips) var fornøyd. Her er de på vei til parlamentet. Foto: NTB scanpix

← tjenester, utdanning og helse til de fattigste er ikke blitt innkrevd. Organisert kriminalitet har økt i omfang. Skattemoralen er lavere enn før både i næringslivet og blant folk flest.

Etterforskere og skattekrav

I 2007 ble det opprettet en eliteenhet for å etterforske alvorlige toll- og skatteforbrytelser ved SARS' hovedkontor i Pretoria. Tidligere politiagent Johann van Loggerenberg var sentral i arbeidet. Hans erfaring fra å infiltrere narkohandelmiljøet ble nyttig, og enheten fikk stadig mer gjennomslag.

Organiserte kriminelle grupper begynte på denne tida å betrakte skattemyndighetene som en alvorlig

trussel, forteller Loggerenberg.

Både han og andre vi snakker med viser til at sigarett-smugling er en av de aller mest lukrative illegale bransjene. I Sør-Afrika omsettes det milliarder av ulovlige sigaretter hvert år, og inntektsmulighetene er enorme.

Å gå løs på disse nettverkene var farlig arbeid for skatteinspektørene i denne perioden. En ansatt i skatteetaten som gransket ulovlig sigarett-smugling ble skutt og såret, mens en

De som angrep oss fulgte ikke spillereglene.▶▶

Johann van Loggerenberg, tidligere avdelingssjef i skatteetaten

annen ble drept i sitt hjem.

Samtidig opplevde enheten at det var en stadig økende sammenblanding av lovlig og ulovlig virksomhet. Kriminelle sikret seg politiske kontakter og beskyttere. Skatteetaten satte i gang flere granskninger, men oppdaget at sentralt plasserte personer i politiet spilte på lag med firmene som var under etterforskning. Navn på familiemedlemmer til mektige politikere ble nevnt av kilder etterforskerne snakket med.

En ansatt ved navn J.G. Zuma ...

Spol tre år fram til året 2010. Stedet er skattekontoret i havnebyen Durban. En lokal skatterevisor sjekker et lokalt sikkerhetsselskap som har fått

flere offentlige kontrakter, Royal Security, har – med få unntak – trukket skatt for alle sine ansatte. Men revisoren klarer ikke å se at inntektsskatt er betalt for en ansatt ved navn J. G. Zuma. Vedkommende har en samtidig en svært høy lønn; omlag én million rand i måneden (om lag 600 000 kroner med dagens kurs, red.anm.).

Den SARS-ansatte sjekker mot hovedkontorets database. Men han opplever plutselig at hans tilgang til basen blir sperret. Skatterevisoren får en sterke mistanke om at «lønns-mottakeren» må være presidenten selv, Jacob Gedleyihlekisa Zuma.

Presidenten hadde i lengre tid vært i dialog med skattevesenet om en skattegjeld på flere millioner rand.

Saken ble håndtert av en særskilt VIP-enhet i skatteetaten. På dette tidspunktet hadde Zuma, som ble landets president i mai 2009, trolig begynt å gjøre opp en del av gjelden.

At presidenten mottok «lønn» fra et privat sikkerhetselskap kom på toppen av andre mistanker. Blant annet var det mye som tydet på at Zuma hadde fått utbetalinger i forbindelse med en korrupt våpenhandel på slutten av 1990-tallet. ANC-toppen hadde også gjennom årene mottatt diverse gaver som ikke var oppgitt i noen selvangivelse.

Stormen kommer

I februar 2014 ba fungerende skatte-sjef Ivan Pillay om et møte med

Zuma. Det fant sted i Union Buildings, de ærverdige presidentkontorene med flott utsikt over det sentrale Pretoria.

Motivet var klart: Pillay ville overtale presidenten til å gjøre opp for sine skattesynder. Samtidig skal han ha fortalt presidenten at skatteetaten visste om ulovlige utbetalinger fra sigarett-smuglere til medlemmer av Zumas familie.

De to kjente hverandre fra tiden i eksil. Zuma hadde dengang vært ANCs etterretningssjef, mens Pillay ledet en avdeling i ANCs væpnede fløy. De hadde vært sammen om frigjøringsbevegelsens siste store hemmelige operasjon, Vula. Den hadde

Fortsetter på neste side →

Skatte-eksperter: – Ta lærdom fra Sør-Afrika

Det norske Skatt for utvikling-programmet kan høste lærdom fra skandalen i den sørafrikanske skatteetaten til bruk i andre land, mener skatte-eksperter.

– KORRUPSJON ER fortsatt den store elefanten i rommet i afrikansk sammenheng, sier forsker Bernd Schlenther. Den sørafrikanske skatteeksperten har i en årrekke forsket på virkningen av korrupsjon på skatteinntekter og økonomisk utvikling.

Schlenther har nylig gjennomgått situasjonen i ti afrikanske land, og har funnet skremmende fellestrekk. Samtlige land hadde anti-korrupsjonslover, strategier og tilsynelatende uavhengige institusjoner, men effekten av slike formelle strukturer er begrenset. Problemet er at stor-korrupsjon og ofte drives av høytstående politikere, og de samme politikerne har stor innflytelse over statlige kontrollinstitusjoner.

– Politisk vilje må til

– Politisk vilje må være utgangspunktet for et lands anti-korrupsjonsinnsats, skriver han.

Schlenthers råd til afrikanske land er:

- Å styrke offentlige anti-korrupsjons- og skatteinstitusjoner.
- Å fremme åpenhet og ansvarlighet.
- Å oppmuntre og beskytte varslere.
- Å styrke kvaliteten på de offentlige tjenestene til landets borgere.

Ethvert bistandsfinansiert opplæringsprogram må ta tilstrekkelig hensyn til faren for politisk innblanding og korrupsjon i skatteetatene, mener Schlenther.

Ja til mentorer, nei til turer

Mark Kingon, som har mer enn 32

års erfaring i den sørafrikanske skatteetaten, tror bedre opplæring og kursing av ansatte i afrikanske skatteadministrasjoner er avgjørende for at afrikanske land etterhvert skal kunne øke sine egne inntekter til utvikling. Samtidig har han klare oppfatninger om hvordan opplæringen må legges opp.

– Studieturer til Europa er bortkastet. Det er sløsing med tid. Vi trenger samhandling med erfarne skattefolk internasjonalt. Jeg ønsker meg mentor-ordninger der man samarbeider på bestemte saker over tid, sier Kingon.

Den sørafrikanske skatteetaten SARS har nå samtaler med OECD om et samarbeid med deres «Skatteinspektører uten grenser». SARS skatteeksperter samarbeider allerede med African Tax Administration Forum (ATAF) om utveksling av erfaringer. Merverdiavgift på elektronisk handel er ett av temaene i samarbeidet.

– Det norske Skatt for utvikling-programmet har som mål å styrke kapasiteten hos statlige skatteetater i utviklingsland. Men det er viktig å ha antennene ute. Politisk innblanding kan gjøre skatteadministrasjoner handlingslammet, sier forsker Odd-Helge Fjeldstad ved Chr. Michelsens institutt.

Han vektlegger at Norge må ha et langsiktig perspektiv på arbeidet. ■

Odd-Helge Fjeldstad, skatteekspert og CMI-forsker

Foto: Chr. Michelsens Institutt

Luften i SARS «lukket av intrige, frykt og mistenksomhet», skrev dommer Nugent før jul. Selv med den nye sjefen er det ikke bare godlukt i skatte-hovedkvarteret. Foto: Jan Speed

18 Aktuelt

← som hovedmål å smugle gerilja-soldater inn i landet mot slutten av apartheid-perioden.

Tross Pillays utstrakte hånd, politiske og tidligere vennskap års vennskap, unnlot Zuma å lytte til skattesjef Pillays oppfordring.

– Et unikt kapittel

SARS var et unikt kapittel i historien om byggingen av Sør-Afrikas statsinstitusjoner, mener eks-skattesjef Pillay. Men han forteller at flere statsinstitusjoner opplevde raske endringer etter at Jacob Zuma overtok i mai 2009. Zuma begynte raskt å innsette sine lojale støttespillere i maktposisjoner. Mange av dem manglet imidlertid kompetanse og kunnskap som kunnet gjort dem skikket til jobben.

– Allerede i 2010-11 var det klart at mange statlige institusjoner var i ferd med å rakne. Skatteetaten derimot var fortsatt en slags vel fungerende øy – i en tid da andre statsinstitusjoner gradvis mistet sin uavhengighet, forteller han til Bistandsaktuelt.

I løpet av Zumas første periode som president hadde han plassert sine allierte fra tiden i eksil inn i de viktigste politi- og etterretningsstillingene i landet. Det statlige investeringsfondet og flere statseide bedrifter var også blitt innlemmet i hans kontrollsfære.

Zuma hadde likevel ikke rørt selve «kronjuvelen» i statsapparatet: Skatteetaten SARS.

– Stormvarsel

Men allerede tidlig i 2014, etter møtet med Zuma, var Pillay bekymret: «Det blåser opp til storm,» skal han ha sagt.

Loggerenberg følte det samme. Han og flere i teamet opplevde at de ble overvåket. State Security Agency, sikkerhetstjenesten, var samtidig allerede i gang med en svertetekampanje mot SARS, mener han.

– Vi hadde fått rapporter om at vi var under overvåking. Vi opplevde at datamaskiner ble stjålet, og det skjedde merkelige innbrudd, sier Loggerenberg til Bistandsaktuelt.

Han forteller at skatteetterforskerne fortsatt hadde fokus på jobben som måtte gjøres, og at de ennå hadde en naiv tro på at rettsstatens prinsipper ville seire. Men de som angrep SARS fulgte ikke spillereglene, fastslår han.

Angrepet ble planlagt

De første årene etter at Zuma ble president jobbet en av hans venner i kulissene: Tom Moyane. De to kjente hverandre godt fra tida de hadde levd i eksil, og det sies at Moyane til og med hadde sittet barnevakt for Zumas barn.

Moyane hadde tidligere vært sjef for fengselsvesenet, der han senere hadde fått sparken mistenkt for å være innblandet i en innkjøpsskandale. Påstanden gikk ut på at han hadde hindret et omstridt firma, Bosasa, fra å bli svartelistet av finansdepartementet tross brudd på anbudsreglene.

Selskapet, som ved en anledning hadde sørget for en overdådig bursdagskake til president Zuma, hadde et eget pengeskap for bestikkelsespenger, hevder en tidligere toppsjef. Det hadde gitt en flott eiendom til en høytstående embetsmann. Det hadde også delt ut penger og gaver til parlamentsmedlemmer, embetsmenn og

Sør-Afrika preges av et stort gap mellom fattige og rike. En svekkelse av skatteinngangen gjør det vanskelig for staten å omfordele godene. Bydelen Alexandra ligger bare noen hundre meter unna et av landets rikeste bydeler.

NTB scanpix

statsråder.

Ingen utenfor Zumas indre krets visste at planene for å overta og restrukturere skatteetaten allerede var godt i gang. Som medhjelper hadde de fått med seg Sør-Afrika-kontoret til et amerikansk konsulentselskap Bains & Company. Bains hadde hatt mer enn ti møter med Zuma, og hadde en avtale om å omstrukturere SARS og å berede grunnen for at Moyane skulle overta ledelsen.

«Moyanes mål var å overta SARS. Bains mål var å tjene penger,» skrev en granskingskommisjon senere. Bains utarbeidet en liste over folk i skatteetatens ledelse som måtte «nøytraliseres».

Den nye sjefen

Alle de ansatte i skatteetaten ble tatt på senga av nyheten som kom i midten av september 2014: Tom Moyane var utnevnt av Zuma som den nye skattesjefen.

– Det var som lyn fra klar himmel, sier Loggerenberg.

Moyane var ikke blant de 104 kandidatene som hadde søkt toppjobben. Styret i SARS ble informert

– Jeg hadde aldri forestilt meg at de ville knuse landets sparegris. Konsekvensene av å redusere statens inntekter i et demokrati, er å svekke statens evne til å omfordele goder, sier den erfarne skattejegeren Johann van Loggerenberg.

Foto: Jan Speed

om avgjørelsen to timer før det ble offentliggjort.

Selv om han aldri hadde jobbet med skatt tidligere, var han ikke opptatt av å lære fra husets mange eksperter, forteller interne kilder. Moyane hadde allerede en plan, og målet var ikke å beskytte institusjonen.

Det var spesielt fire sentrale personer som Moyane ville ha ut; fungerende skattesjef Ivan Pillay, strategisjef Peter Richer, skatt- og tollgransker Gene Ravele og etterforskningsleder Johann van Loggerenberg. De fire måtte «nøytraliseres».

Moyane sørget for at en lenge planlagt satsing på nye IT-løsninger for å bedre skatteinngangen stoppet opp. Enheten i etaten som skulle holde et spesielt oppsyn med landets største skatteytere ble avviklet. Omtrent samtidig mistet Internrevisjonen i SARS sin uavhengige stilling.

En ansatt som opplevde Moyane-perioden på nært hold forteller at «eksperter ble satt til side, og unødvendig topptunge strukturer ble innført».

– SARS var ikke en perfekt organi-

sasjon da Moyane overtok, men noen områder forvitret fortære under hans kontroll, sier kilden.

«Avsløringer» i pressen

To uker etter at Moyane overtok jobben i midten av september 2014 var det et førstesideoppslag i landets største avis Sunday Times. Det fortalte om en sex-skandale knyttet til en påstått «egenrådig» (rogue) enhet i SARS. En sidesak stilte samtidig spørsmål ved om skatteetatens nestleder Pillay var ansatt i henhold til loven.

Avisen fulgte opp med mer enn 30 andre «avsløringer» i løpet av det neste året. Sunday Times hevdet blant annet at enheten hadde drevet med avlytting av presidenten og andre politikere, at enheten drev bordeller og at agentene mottok bestikkelser.

En kvinnelig etterrettingsagent, som hadde hatt et forhold til Loggerenberg, var en sentral kilde i svertetekampanjen. Loggerenberg og Pillay ble fremstilt som de store skurkene som handlet uten styring.

55 ansatte sluttet

De første skandaleartiklene ble brukt av Moyane som unnskyldning for å suspendere hele toppledelsen i skatteetaten. Innen mars 2016 hadde 55 ansatte, de fleste nøkkelpersonell med lang erfaring, sluttet. En av disse var Ivan Pillay.

Hundrevis av andre ansatte, inkludert Loggerenberg, valgte også andre beiter. Samtidig fikk den nye toppledelsen under Moyane gode bonusutbetalinger, mens det amerikanske konsultantselskapet Bains fikk en kontrakt på 140 millioner kroner for å fortsette «omstrukturingsarbeidet» i SARS.

Kontrakten representerte et brudd på innkjøpsreglene i staten, mener kritikere. Moyane betalte også flere millioner rand til det internasjonale revisjonsfirmaet KPMG for å granske etterforskningsenheten i SARS og spesielt viseskattesjef Pillay.

Viktig etterforskning av ulovlig sigarettsmugling ble derimot stanset av Moyane. Skattekrav ble ikke sendt til folk med Zuma-forbindelser. Selskaper knyttet til Zumas indiske venner i næringslivet, de velstående Gupta-

brødrene, fikk tilbakebetalt merverdiavgift som de ikke hadde krav på. Samtidig gikk landets økonomi og offentlige tjenester gradvis i stå.

Ble lurt av kildene

Artiklene om en «egenrådig enhet» i SARS var ikke godt nok fundert, innrømmet den nye sjefredaktøren i Sunday Times senere. Han fastslo samtidig at avisen var blitt lurt av sine kilder. Da var det gått to år etter at de første «avsløringene» hadde stått på trykk.

En av Sør-Afrikas fremste gravejournalister, Jaques Pauw, uttrykker det enda tydeligere i boken «The President's Keepers»:

«Sakene i Sunday Times var bullshit, men de var sentrale i ødeleggelsen av den mest effektive kontrollinstitusjonen i landet. Det var ikke grunnlag for å si at SARS hadde opptrådt som en «egenrådig enhet». Kampanjen ble blant annet startet for å hindre SARS fra å undersøke Jacob Zuma og hans håndlangere», skriver Pauw.

Zumas folk forsøkte å forby

Fortsetter på neste side →

– Skattemoralen ble svekket

Lav skattemoral i befolkningen og viktige deler av næringslivet utgjør et stort problem for Sør-Afrika, fastslår den erfarne skattebyråkraten Mark Kingon. Han mener at sviktende skatteinngang truer velferdstilbudet for befolkningen.

Kingon har lang erfaring som skattebyråkrat og fungerte blant annet som leder for skatteetaten SARS fra mars 2018 til april 2019. Han sammenligner dagens sviktende skattemoral i befolkningen med tida før demokratiet ble innført.

– Under apartheid-perioden var skattemoralen lav. Men i årene etter apartheid-periodens slutt i 1994 ble det å betale skatt betraktet som det riktige, det man skulle gjøre. Men etter det som har skjedd de siste årene, er skattemoralen enda en gang på et lavt nivå, forteller Kingon.

Han mener god skattemoral i befolkningen fordrer både en skatteadministrasjon og en regjering som befolkningen har tillit til.

– Må ta tyvene

Tre 20-pakninger med ulovlige sigaretter ligger godt synlig på pulten hans. Den ikke-røykende byråkraten har tatt dem fram for å illustrere et kriminalitetsproblem som blomstret under Zuma-perioden. Samtidig er de også en sentral del av etatens nye store utfordringer.

– Vi er nødt til å ha fokus på alvorlig kriminell virksomhet. Å unndra skatt inngår i et stort spill, og vi må kunne takle det, sier Kingon.

De tre sigarettene på pulten koster 10 rand hver, når de kjøpes på gata. Det er prisen på illegale sigaretter. Bare sigarettavgiften på en normal pakke er 17 rand.

– Disse sigarettene er enten smuglet inn i landet eller de produseres ulovlig her. Vi tror at noen av de etablerte produsentene driver sekundære produksjonslinjer, men uten at vi vet det med sikkerhet. De produserer kanskje utenom normal arbeidstid, sier Kingon til Bistandsaktuelt.

Han anslår at tapte skatteinntekter fra sigarettsalget represen-

terer et tap for den sørafrikanske statskassen på over 5 milliarder kroner.

Gjenopplivet spesialenhet

Noe av det første Kingon gjorde etter at han overtok som skatteetaten SARS' midlertidige sjef var å gjenopprette Spesialenheten mot illegal økonomi. Enheten, som ble avviklet under Zumas styre, har blant annet som mål å bekjempe ulovligheter innenfor sektorer som tobakk, alkohol, klesbransje og bensin. Den retter søkelyset både mot import, salg og produksjon.

I tillegg kommer kampen mot forfalskede fakturaer, internfakturering og andre metoder næringslivsaktører benytter for å flytte penger ut av Sør-Afrika. Pengene tar ofte veien til lukkede bankkontoer i skatteparadis, som Mauritius.

Svekkelsen av skatteetaten under Zuma-perioden har hatt sin pris. De siste tre årene har Sør-Afrika måttet nedjustere tallene for skatteinntekter kraftig, noe som har gått ut over finansieringen av grunnleggende velferdstjenester. I 2018 fikk skatteetaten inn 42,8 milliarder rand (rundt 26 milliarder kroner) mindre enn det som var budsjettet.

Samtidig har staten en utestående skattegjeld på rundt 151 milliarder rand (omlag 90 milliarder kroner), opplyser Kingon.

– Alt i alt er vi nødt til å styrke SARS' effektivitet betydelig. Dette kommer til å ta tid, sier Kingon.

Han viser til at, i tillegg til Spesialenheten for illegal økonomi, er også to andre enheter gjenetablert: én for å kontrollere de store næringslivsaktørene og én for å sikre at folk betaler skatt.

– Å øke skattene er ikke noen løsning. I stedet må vi bli bedre til å finne de som misbruker systemet. Vi må fange tyvene, sier Kingon. ■

En svekket skatteetat bidrar til å gi kriminelle stort spillerom. Mark Kingon anslår at tapte skatteinntekter fra sigarett salg alene representerer et tap for staten på over 5 milliarder kroner.

Foto: Jan Speed

20 Aktuelt

← boken, men uten hell.

Det viste seg senere at heller ikke revisjonsselskapet KPMG hadde noe solid grunnlag for påstandene de hadde kommet med i sine rapporter. Selskapets medarbeidere hadde kopiert innholdet fra et memo skrevet av oppdragsgiveren. KPMG endte med å tilbakebetale honoraret selskapet hadde fått utbetalt.

Zumas prosjekt strandet

Med Moyane i førerretten i skatteetaten trodde Zuma-kretsen at de nærmest hadde full kontroll over statens viktigste organer.

Zuma brukte KPMG-rapporten som påskudd for å sparke landets velansette finansminister Pravin Gordhan (som også hadde vært landets første skattesjef). Det skjedde som ledd i en omrokking av regjeringen i februar/mars 2017. Men det var et steg for langt. Motstanden mot Zuma og hans krets økte umiddelbart – både fra næringslivet, internt i regjeringspartiet ANC og i det sivile samfunnet.

Striden internt i regjeringspartiet toppet seg under ANC's landsmøte i desember 2017. Etter harde utfall mellom fløyene tapte Zumas utpekte arvtager, hans tidligere kone, kampen om toppstillingen i regjeringspartiet. Ny leder ble den antatt ukorruperte næringslivslederen Cyril Ramaphosa.

Fikk sparken

To måneder senere tok Ramaphosa over som landets president.

I mars 2018 ble Moyane suspendert av Ramaphosa. Han ble formelt sparket som skattesjef i november samme år, etter råd fra en granskningskommisjon ledet av dommer Robert Nugent. Avskjedsbrevet fra presidenten var nådeløst i sin kritikk av Moyanes lederperiode i skatteetaten.

Nugent-kommisjonen avleverte sin siste rapport i desember 2018.

Rapporten er en knusende forømmelse av mannen Zuma innsatte som skattesjef. «Har er ikke og var ikke egnet» som skattesjef, fastslår Nugent. Han beskriver SARS under Moyane som en etat som luktet «av intriger, frykt og mistenksomhet».

Dommeren skriver at Moyane kom inn i skatteadministrasjonen «uten integritet, og avvirket det som var av godt styresett. Dette var mer enn bare dårlig styring. Det var å ta kontroll over SARS, som om det var hans eget.»

«Det er på tide at verdighet og anstendighet blir gjenopprettet i SARS,» konkluderer Nugent.

Å rive ned går fort, å bygge opp...

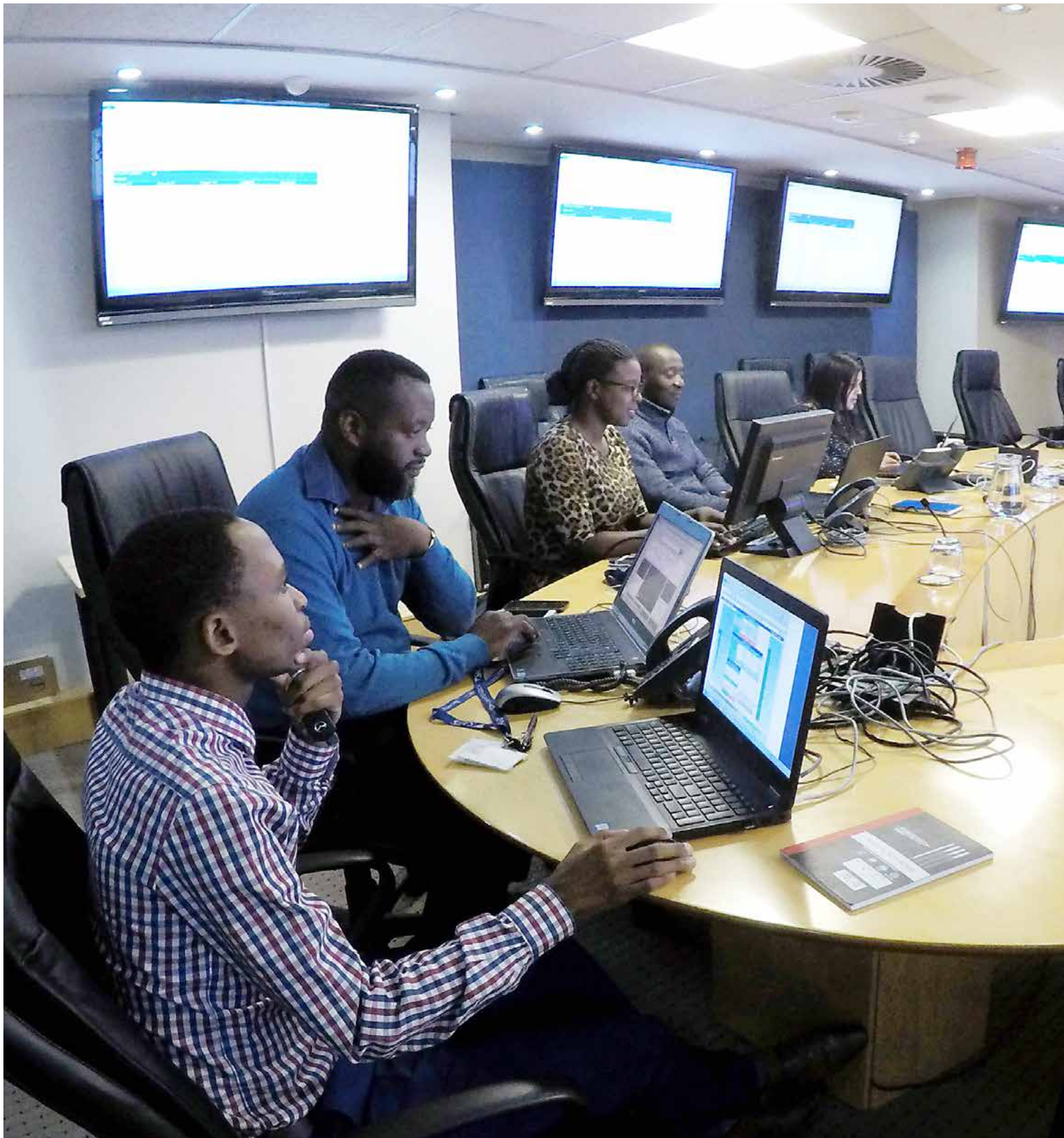
Men det vil trolig ta lang tid å bygge opp igjen den anseelsen som ble ødelagt på kort tid under Moyane og Zuma.

Zuma & Co satte inn mange av sine egne i stillinger på flere nivåer. Det vil ta tid å få dem skiftet ut igjen, fastslår tidligere avdelingsleder i skatteetaten Loggerenberg.

– Jeg mistenker at de kommer til å kjempe videre. Her pågår det en konstant kamp på alle nivåer, innad i politiske partier, i institusjoner og mellom individer, sier han.

Han mener at det er egeninteressene, ikke de nasjonale interessene, som styrer mange av de som har fått toppstillinger under Zuma.

– Det dreier seg om å sikre seg og sine venner. Disse folkene har ikke

samvittighet. De er brutale, de har makt og de spiller på motsetninger og sterke følelser, sier Loggerenberg.

Konsekvensene

Zumas angrep på skatteetaten er slått tilbake. Men det har etterlatt dype sår i samfunnet, og har gitt langvarige skadevirkninger for økonomien.

Skatteinntektene i Sør-Afrika gikk ned fem år på rad og har falt dramatisk. For skatteårene 2015 til 2018 var det en samlet manko på 90 milliarder rand (rundt 54 milliarder kroner).

– Staten ble stadig fattigere. Noe lignende hadde aldri skjedd før, fastslår van Loggerenberg.

Effektiviteten er samtidig svekket. Saksbehandlingstiden for tollbehandling, som også ligger under SARS, økte i snitt fra to dager i 2012 til 23 dager i 2018, mens tollinntektene falt.

Ødela statens sparegris

– Jeg hadde aldri forestilt meg at de ville knuse landets sparegris. Når du ødelegger for innsamling av statens inntekter i et demokrati, svekker du også statens evne til å omfordele goder. Dette gjelder spesielt i en utviklingsstat som Sør-Afrika. Det er fra de rike staten må hente penger for å

kunne yte tjenester til de fattige, sier Loggerenberg.

For å kompensere for bortfallet av vanlige skatteinntekter har regjeringen nylig økt merverdiavgiften på husholdningsvarer fra 14 til 15 prosent. Avgiftsøkningen rammer alle, også landets fattigste.

– Flertallet strever med å overleve. De har ikke råd til mer moms. Sør-Afrika består av to ulike verdener; fattigstrøk og rikere forsteder. Det er en tidsinnstilt bombe, sier Loggerenberg.

Tidligere president Thabo Mbeki, som ble presset ut av Zuma-tilhengerne, navngir ikke den skyldige i et intervju med Sunday Times, men han fastslår at en eller annen tok en avgjørelse om å ødelegge landets vel fungerende skatteetat.

– (...) de gjorde det systematisk.... dersom du ødelegger SARS, ødelegger du staten, du ødelegger den demokratiske regjeringen, sier han til avisen.

Tror på gode virus

Ivan Pillay, en av skattesjefene som ble presset ut og svertet, tror at skatteetaten lar seg redde.

– Det gjelder å tenke hvordan du

kan «spre et godt virus», sier han til Bistandsaktuelt.

Han mener at det fortsatt finnes flinke og hederlige folk internt i etaten som forstår hva som må gjøres.

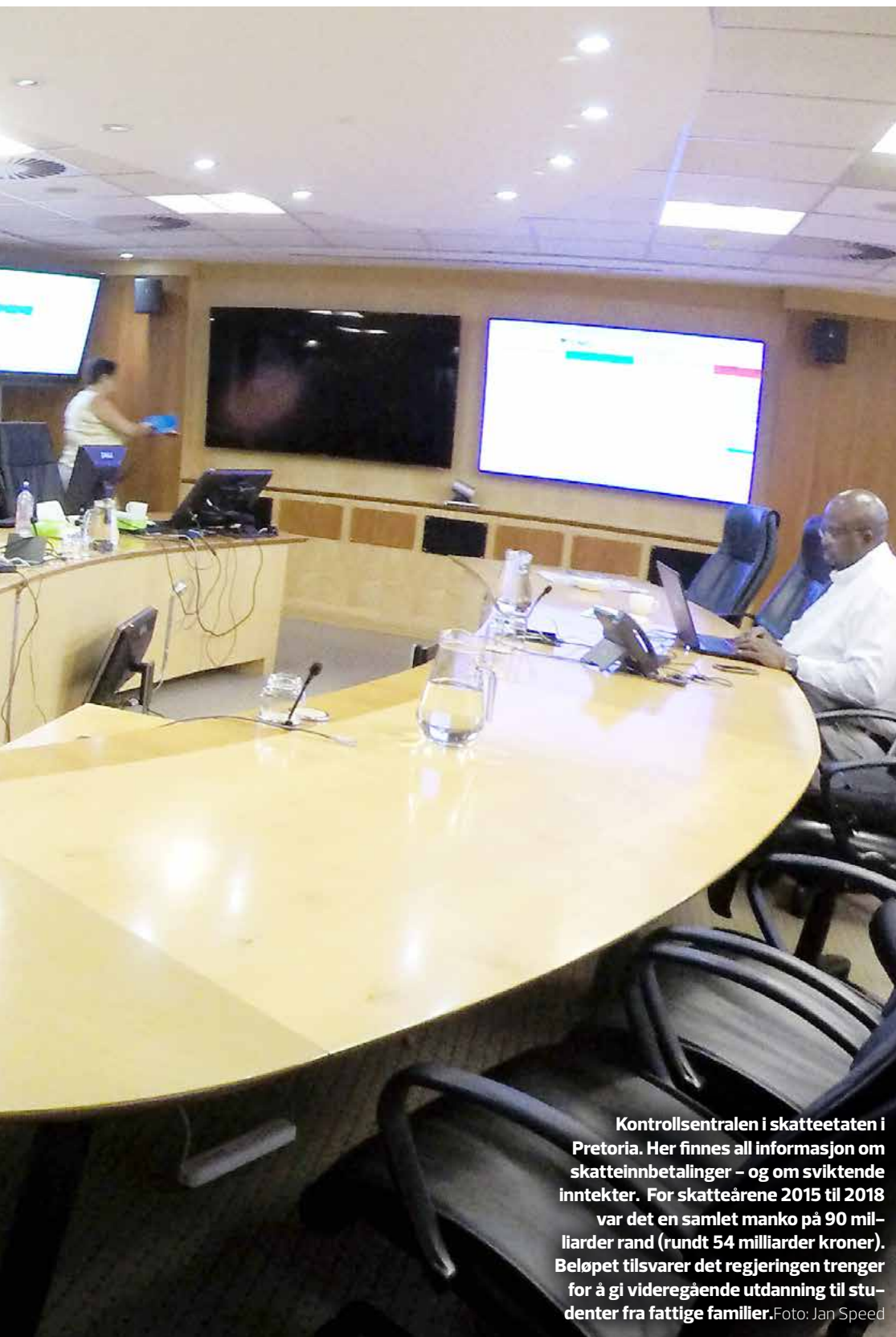
– For å få skattesystemet på rett kjøler er vi også nødt til å gjenoppbygge tre - fire andre institusjoner. Politiet og påtalemakten har veldig alvorlige problemer. Her må det ryddes opp, sier han.

Den tidligere skatteetat-toppen setter hendelsene rundt SARS inn i en større historisk sammenheng av nasjonsbygging og utvikling:

– Historie beveger seg ikke framover i en rett linje. Det er krumspring. Gitt bakteppet og landets historie fra apartheidtiden er jeg ikke overrasket over en del av det som har skjedd. Jeg kunne ha ønsket at det ikke hadde skjedd. Gode intensjoner kan bare ta deg et stykke på vei. Om de ikke støttes av gjennomføringsevne, kan du ikke nå helt fram, sier Pillay til Bistandsaktuelt.

Nå...

Etterspillet etter Zuma-perioden er ikke over. Det vil ta år å rydde opp i det som ble revet ned, men slik er situasjonen for noen av hovedaktørene

Kontrollsentralen i skatteetaten i Pretoria. Her finnes all informasjon om skatteinnbetalinger – og om sviktende inntekter. For skatteårene 2015 til 2018 var det en samlet manko på 90 milliarder rand (rundt 54 milliarder kroner). Beløpet tilsvarer det regjeringen trenger for å gi videregående utdanning til studenter fra fattige familier.Foto: Jan Speed

per juni 2019:

- Tom Moyane er ikke lenger skattesjef. Han driver nå en kjede av blomsterbutikker.

- Zuma er skiftet ut og er ikke lenger president. Han er siktet for mer enn 700 tilfeller av korrupsjon. Hans advokater gjør alt de kan for å trenere saken. Flere siktelsener kan komme. Høyesterett har bestemt at det ikke er staten, men Zuma selv som må dekke utgiftene til egne forsvarere i korrupsjonssakene. Tre av toppfolkene i hans forsvarerteam har nå sluttet.

- Flere tidligere ansatte i firmaet Bosasa, som Moyane nektet å svarteliste for korrupsjon da han var direktør for fengselsvesenet, er nå siktet av riksadvokaten. Selskapet er begjært konkurs.

- I begynnelsen av februar begynte en ny riksadvokat, Shamila Batohi. Det er store forventninger til at hun skal få fortgang i en rekke korrupsjonssaker. Hun har tidligere jobbet for Den internasjonale straffedomstolen.

- I februar tok SARS beslag i luksusbilene og andre eiendeler til en storsmugler av tobakk, Adriano Mazzot. Målet var å inndrive en del

av hans skattegjeld på ca. 30 millioner kroner. Lignende husransaker er også utført mot andre mistenkte kriminelle og forretningsfolk med en livsstil som ikke står i stil med det de betaler i skatt. Ytterligere 58 slike saker er på beddingen.

- SARS-inpektører har oppsøkt seks sigarettfabrikker og oppdaget omfattende juks. Skatteetaten regner med å øke statens inntekter fra sigarettskatten med seks milliarder kroner det kommende året.

- Skatteetaten har startet etterforskning mot flere av Zumas venner.

- En ny president, Cyril Ramaphosa, har kommet inn. Han regnes som ukorrupt, men han samtidig sterke motstandere blant de som fikk fordele og privilegier under Zumas styre. En politisk kamp med skitne triks og falske anklager fortsetter. Den er ennå uvisst hvem som til slutt vinner den politiske kampen om Sør-Afrikas framtid. ■

Sentrale skriftlige kilder: *Johann van Loggerenbergs* bøker «Rogue» og «Death and Taxes», *Nugent-kommisjonens rapport*, *Sør-Afrikas statsbudsjett 2019/20* og *Jaques Pauws* bok «The President's Keepers».

Skattebistanden kan nå 300 mill. kr i 2019

Skatterelatert bistand er blitt hot og trendy blant norske utviklingspolitikere. Statsrådene Nikolai Astrup (Høyre) og Dag-Inge Ulstein (KrF) har begge vært ivrige forsvarere av skatteinnkreverne.

I LØPET AV de fire siste årene er bevilgningene til Norads bistandsprogram Skatt for utvikling mer enn doblet.

Norge mener skatteinntekter er avgjørende for at land kan oppnå bærekraftmålene – og for at de på sikt skal kunne gjøre seg uavhengige av utenlandsk bistand.

Norge har forpliktet seg på internasjonale møter til å doble sin skatterelaterte bistand fra 2015 til 2020. Etter et bunn-nivå i 2016 (55 millioner kroner) og 2017 (65 millioner kroner) er opptrappingen nå kommet langt. Den samlede innsatsen på skatterelatert bistand i Norad og på ambassadene i 2018 var på rundt 190 millioner kroner. I 2019 kan man trolig nå rundt 300 millioner kroner.

Skatt for utvikling har blitt relansert som et eget program. Programmet benytter seg av faglig ekspertise i Kunnskapsbanken i Norad og dens samarbeidspartnere. Programmet har fått økt bemanning og en ny strategi og opptrappingsplan.

Det norske skattedirektoratet og Norad har nylig inngått en fem-årig avtale om kapasitetsutvikling og institusjonssamarbeid i utviklingsland. Flere aktuelle samarbeidsland blir nå kartlagt, blant annet Nepal, Etiopia, Rwanda, Tanzania og Ghana.

Skatt for utvikling-programmet har tidligere hatt et tett samarbeid med Zambia, Mosambik og Tanzania. Norge støtter i tillegg skatte-

programmene til Verdensbanken, Det internasjonale pengefondet, OECD og FN.

Det statlige bistandsdirektoratet Norad regner med å kunne inngå en avtale i nær fremtid med organisasjonen for skatteadministrasjonene i Afrika (ATAF - African Tax Administration Forum) om kjernestøtte, sammen med blant annet det britiske bistandsorganet DFID. I tillegg jobber Norge for å løfte skattearbeidet på agendaen i to utviklingsbanker; Afrikabanken (AfDB) og i den Interamerikanske utviklingsbanken (IDB).

Norad yter også økonomisk støtte til flere sivilsamfunnsorganisasjoner som arbeider for åpenhet rundt pengestrømmer og rettfærdig skattlegging. Blant de som mottar norsk støtte er:

- *Tax Justice Network.*
- *Global Financial Integrity.*
- *ActionAid.*
- *African Forum and Network on Debt and Development.*
- *Financial Transparency Coalition.*
- *Thomson Reuters.*

I 2019 vil disse organisasjonene motta til sammen 41 millioner kroner fra Norad.

– Sivilsamfunnsorganisasjoner har en avgjørende rolle i å holde myndigheter ansvarlige. Mange sliter under regimer som gjør dette vanskelig, sier professor Odd Helge Fjeldstad. ■

Et skattesystem må bygges stein for stein. Bildet viser statuen utenfor skatteetatens bygning i Rwanda.Foto: Jan Speed

Privat kapital strømmer ikke til utvikling

Verden trenger kapital tilsvarende to og et halvt Oljefond i året for å nå bærekraftsmålene innen 2030. Håpet har vært at nye finansieringsløsninger skulle utløse massive private investeringer i utviklingsland. Men de store pengene uteblir. **Av Asle Olav Rønning**

I det tørre landskapet ved Turkana-sjøen i det nordlige Kenya rager 365 vindmøller høyt i landskapet. De sender miljøvennlig strøm tilsvarende mer enn 15 prosent av landets forbruk inn i det kenyanske kraftnettet. Lake Turkana Wind Power ble etablert i fjor høst takket være et spleiselag mellom private investeringer og bistandspenger fra flere land. Det statlige norske investeringsfondet Norfund er en av eierne.

Verden trenger mange slike investeringer i ren energi, samferdsel, husbygging, helse og en rekke andre formål for å nå bærekraftsmålene. Ingen kjenner prislappen, men et anslag fra FN-organisasjonen UNCTAD sier at det trengs ekstra investeringer i utviklingsland tilsvarende 2500 milliarder dollar fram til 2030.

Det tilsvarer 2,5 ganger det norske Oljefondet, hvert år. Økte skatteinntekter, bistand og andre kilder kan bidra til de nødvendige investeringene. Men en kraftig økning i private investeringer er også nødvendig. «Blended finance», der offentlig bistand brukes til å utløse private investeringer, har vært pekt på som en løsning. Lån, garantier og egenkapital i prosjekter er blant virkemidlene som kan brukes, gjerne under merkelappen innovative finansieringsløsninger.

Det internasjonale toppmøtet om utviklingsfinansiering i Addis Abeba i 2015 satte temaet på dagsorden. Det samme gjorde Verdensbankens ambisiøse «billions to trillions»-agenda. I Norge varslet regjeringen i en stortingsmelding samme år at den ville øke bruken av innovative finansielle virkemidler.

Mangedobling ikke realistisk

Fire år etter møtet i Addis Abeba snakkes det stadig oftere om å bruke bistandsmidler til å utløse private investeringer i utviklingsland. Samtidig

er fasit at de store pengene så langt har uteblitt. En ny rapport fra den britiske tenketanken Overseas Development Institute (ODI) er egnet til å helle kaldt vann i blodet på de største entusiastene.

Rapporten beskriver at:

- De private pengestrømmene som så langt er mobilisert er av begrenset volum og ikke i nærheten av å dekke investeringene som trengs for å nå bærekraftsmålene.

- Investeringene klumper seg sammen i mellominntektsland, og ikke i lavinntektsland, som trenger dem mest.

- Økt bruk av bistand til å utløse private investeringer kan gå på bekostning av innsatsen for å redusere fattigdom.

Det er et misforhold mellom den økende betydningen som legges på bruk av «blended finance», og hva som er realistisk å oppnå. Det mener seniorforsker Samantha Attridge ved ODI. Hun er hovedansvarlig for rapporten.

Et viktig spørsmål er hvor mye én bistandskrone brukt på innovative finansieringsløsninger kan utløse av private investeringer. Attridge er kritisk til politikere og andre som ser for seg en mangedobling av pengene som puttes inn.

– Beslutningstagere kan snakke i vei entusiastisk og ukritisk om hvordan man kan investere en gitt sum og mobilisere investeringer på 10, 20 eller 50 ganger det opprinnelige beløpet. Men dette er fullstendig urealistisk, sier hun til Bistandsaktuelt.

I realiteten er uttellingen mye mer beskjeden. Ifølge ODIs beregninger er forholdet i størrelsesorden 1 : 0,75. Det vil si at én bistandskrone i gjennomsnitt utløser 75 øre i nye private investeringer. Dette er et gjennomsnitt for mellominntektsland og lavinntektsland. Ser man på lavinntektsland alene, er mobiliseringen enda lavere. Her gir

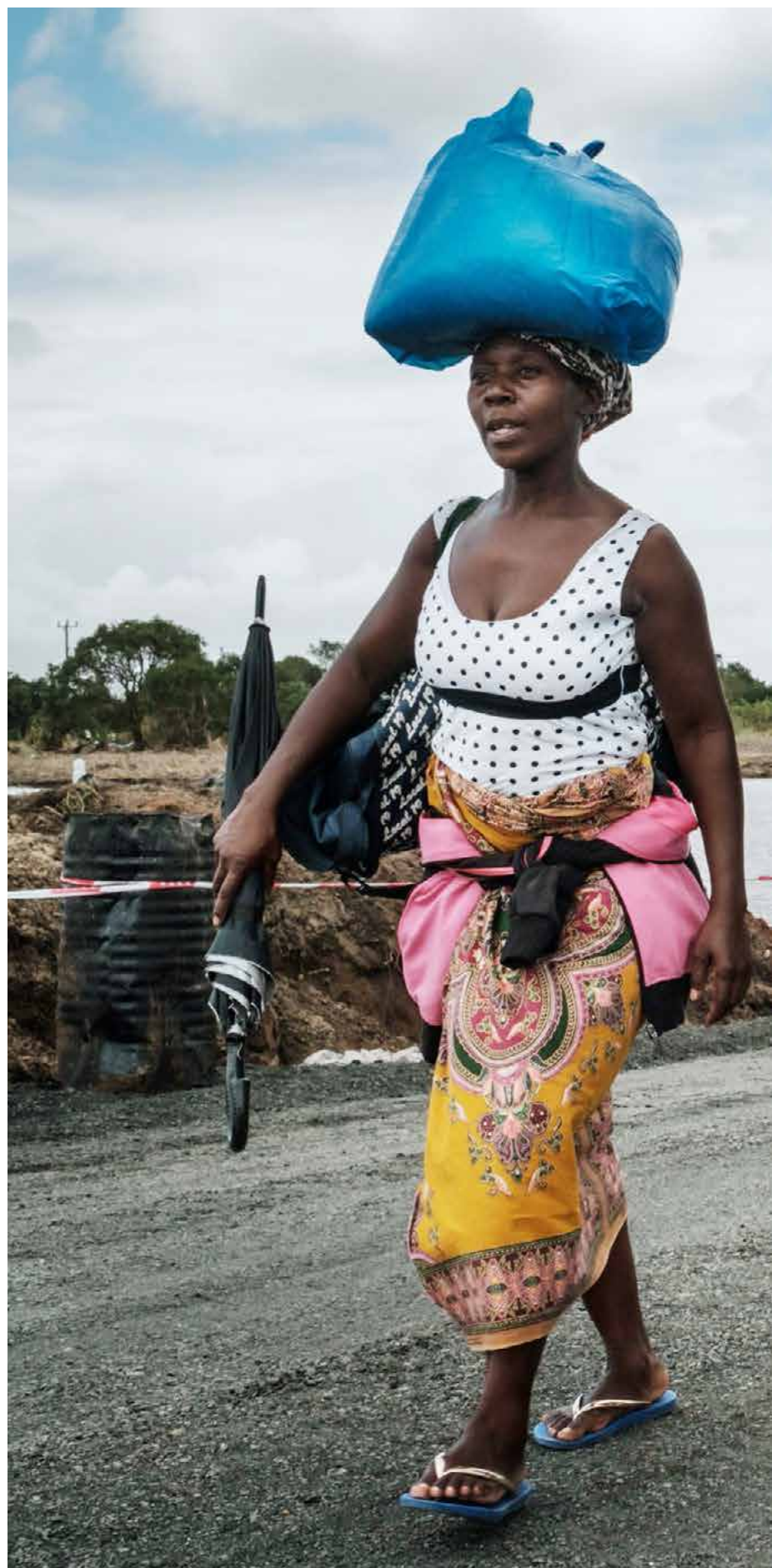
Tellef Thorleifsson,
adm. dir.
i Norfund.

Foto: Norfund

Samantha Attridge, seniorforsker i ODI.

Foto: ODI

én krone 37 øre i private investeringer.

ODI har i sin utregning brukt tall fra Verdensbanken, regionale utviklingsbanker og bilaterale utviklingsinstitusjoner som franske AFD, britiske CDC og norske Norfund. Tenketanken har basert seg på detaljerte tall fram til 2015, som er de nyeste som er tilgjengelige.

Det er flere måter å beregne kapitalmobilisering på, og blant annet legger OECD og Verdensbanken ulike prinsipper til grunn. ODIs tall er derfor ingen fasit, men kan likevel sees som et bilde av hvor landet ligger.

Kun 10 prosent til lavinntektsland

Det er lite uenighet om at den private kapitalen som blir mobilisert for det aller meste havner i mellominntektsland. OECD har tidligere i år publisert sine egne tall, uavhengig av ODIs undersøkelse. Disse tallene sier at det i perioden 2012-2017 ble mobilisert 152

milliarder dollar gjennom bistandsfinansierte virkemidler. Bare 10 prosent endte i lavinntektsland, resten i mellominntektsland.

En viktig årsak er at det i mellominntektsland kan finnes mange investeringsmuligheter som har bare en litt høyere risiko eller en litt lavere avkastning enn det markedet ser som akseptabelt.

I lavinntektsland kan det være mer grunnleggende utfordringer, som at selve investeringsklimaet er så ugunstig at det vil kreve svært store subsidier for å oppnå en akseptabel risiko. I tillegg kommer at disse landene ofte mangler gode prosjekter å investere i, påpeker ODIs Samantha Attridge.

Hun sier at vi generelt vet lite om effekten av private investeringer på reduksjon av fattigdom. OECD er i ferd med å utforme nye regler for å oppmuntre til mer av denne typen bistand, og det er uvisst hvordan dette vil påvirke giverlandenes prioriteringer.

Verden trenger massive investeringer hvert år fram til 2030, om bærekraftsmålene skal nås. Bildet fra byen John Segredo nær Beira i Mosambik viser kvinner som går langs en kinesiskbygd vei laget som en provisorisk løsning få dager etter syklonen Idais herjinger tidligere i år. Mosambik trenger, som mange andre lavinntektsland, store investeringer i infrastruktur i åra framover.

Foto: Yasuyoshi Chiba / AFP / NTB scanpix

Bistand til mobilisering av kapital

Bruk av bistand til å mobilisere private investeringer til utviklingsformål får økt oppmerksomhet i den internasjonale bistandsdebatten. Ifølge OECD ble det mobilisert 152,1 milliarder dollar i perioden 2012–2017. Disse private investeringene er utløst gjennom bruk av offentlige penger og virkemidler som lån, garantier, kreditt og egenkapital. 90 prosent gikk til mellominntektsland, kun 10 prosent til MUL-land og andre lavinntektsland. De mest velstående mellominntektslandene fikk mer enn halvparten av investeringene. I perioden 2012–2017 sett under ett var Tyrkia den desidert største mottageren, med Nigeria, India, Brasil og Ghana på de neste plassene.

Billions to trillions

Verdensbankens slagord og agenda fra 2015 om behovet for en kraftig oppskalering av verdens investeringer i utvikling, fra *billions* (på norsk milliarder) til *trillions* (på norsk billioner, 1 billion = 1000 milliarder) av dollar. Ved siden av økt skatteinngang og andre kilder, skulle ressursene hentes fra private investeringer.

– Vi må være forsiktige når vi investerer bistand på denne måten. Det er en kostnad knyttet til at bistand ledes bort fra andre formål, sier Attridge.

ODI-forskeren understreker at hun ikke er kritisk til bruk av bistand til å utløse private investeringer som sådan. Tvert imot mener Attridge at private investeringer vil bli svært viktige, i kombinasjon med andre finansieringsformer.

– Min påstand er ikke at dette ikke vil virke, eller at det er feil å bruke denne tilnærmingen, men at den kan forbedres. I tillegg har den sine begrensninger, som beslutningstagere må kjenne til, sier hun.

« Det er en kostnad knyttet til at bistand ledes bort fra andre formål. »

Samantha Attridge, ODI

Har ikke kommet langt nok

I Norge er Norfund den viktigste aktøren i arbeidet med å styrke privat sektor i utviklingsland. Norfund-direktør Tellef Thorleifsson slår fast at verden så langt ikke har lyktes i å mobilisere de nødvendige kapitalstrømmene til utviklingsformål.

– Tallenes tale er klar når man ser på de siste årene. Mobiliseringen har i liten grad skjedd. Investeringsinteressen er langt fra der den burde være, spesielt i minst utviklede land (MUL-land), sier han.

Norfund-direktøren mener at det har vært en overdreven tro på ulike former for finansielle subsidier som skal bidra til utløse private investeringer. Norfund bruker nesten bare direkte investeringer i bedrifter og fond, og disse skjer på markedsmessige vilkår.

Thorleifsson påpeker at Norfunds modell innebærer at kapitalen resirkuleres ved at fondet selger seg ut når andre kan ta over. Pengene kan dermed

Ordforklaring: Blended finance

– Målrettet bruk av offentlig bistand for å utløse private investeringer til utviklingsformål.

gjenbrukes i nye prosjekter, i motsetning til det som skjer ved finansielle subsidier der pengene brukes opp.

– Vi er opptatt av å vise vei ved å være en langsiktig investor, og håper på den måten å bidra til økt interesse for private investeringer i utviklingsland, sier Thorleifsson.

Norfund har lyktes med å få til lønnsomme investeringer også i MUL-land, og har et politisk mandat som sier at disse landene skal prioriteres. ODIs tall viser at Norfund har en høyere andel investeringer i MUL-land enn de fleste søsterorganisasjonene i andre europeiske land.

Mangler gode prosjekter å investere i

Thorleifsson er enig med ODI-forsker Attridge i at mangel på gode prosjekter er et kritisk punkt.

– Dette dreier seg ikke kun om mangel på kapital, men det dreier seg også om å få utviklet flere prosjekter, og få

dem opp på et slikt nivå at de egner seg til å investere i, sier Norfund-direktøren.

Han sier at Kina på dette området har vært dyktig til å utvikle prosjekter helt fra grunnen av i mange utviklingsland. Den vestlige tilnærmingen har i større grad vært å sitte og vente på at nye prosjekter skal dukke opp.

Norfund opplyser å ha utløst private investeringer på 795 millioner kroner i 2017, det siste året det finnes tall for. Disse tallene er etter OECDs beregningsmåte. Samme år ble fondet tilført 1,5 milliarder kroner over statsbudsjettet.

Thorleifsson understreker at fokus kun på hvor mye kapital som er mobilisert i investeringer i enkeltprosjekter isolert kan føre til at man overser viktige ringvirkninger i samfunnet rundt. Utbygging av kraftverk kan for eksempel utløse nye investeringer og flere arbeidsplasser når næringslivet får tilgang på energi. ■

24 Intervjuet

– Vi er en del av den norske utviklingsverktøykasse

UNDP-sjef Achim Steiner har en av klodens mest krevende jobber. Stillingsbeskrivelse: Å bidra til å utrydde ekstrem fattigdom i verden det neste tiåret.

Av Espen Røst

– **S**e på antallet mennesker som er løftet ut av fattigdom de siste tiårene; det er flere hundre millioner. Hvorfor skulle vi ikke klare å gjøre det samme de neste ti?

Achim Steiner sitter på Theatercafeen i Oslo. Bistandsaktuelt har akkurat spurt UNDP-sjefen om den enorme oppgaven FN-organisasjonen har leder står overfor: Å bidra til å utrydde ekstrem fattigdom i verden innen 2030: Er det i det hele tatt er mulig?

– Det er selvfølgelig noen land som ikke beveger seg så raskt som man kunne håpe. Om vi, bokstavelig talt, vil

klare å utrydde ekstrem fattigdom de neste ti årene? Antagelig ikke, men vi vil komme mye nærmere målet enn vi er i dag, sier Steiner.

– Ekstraordinære tall

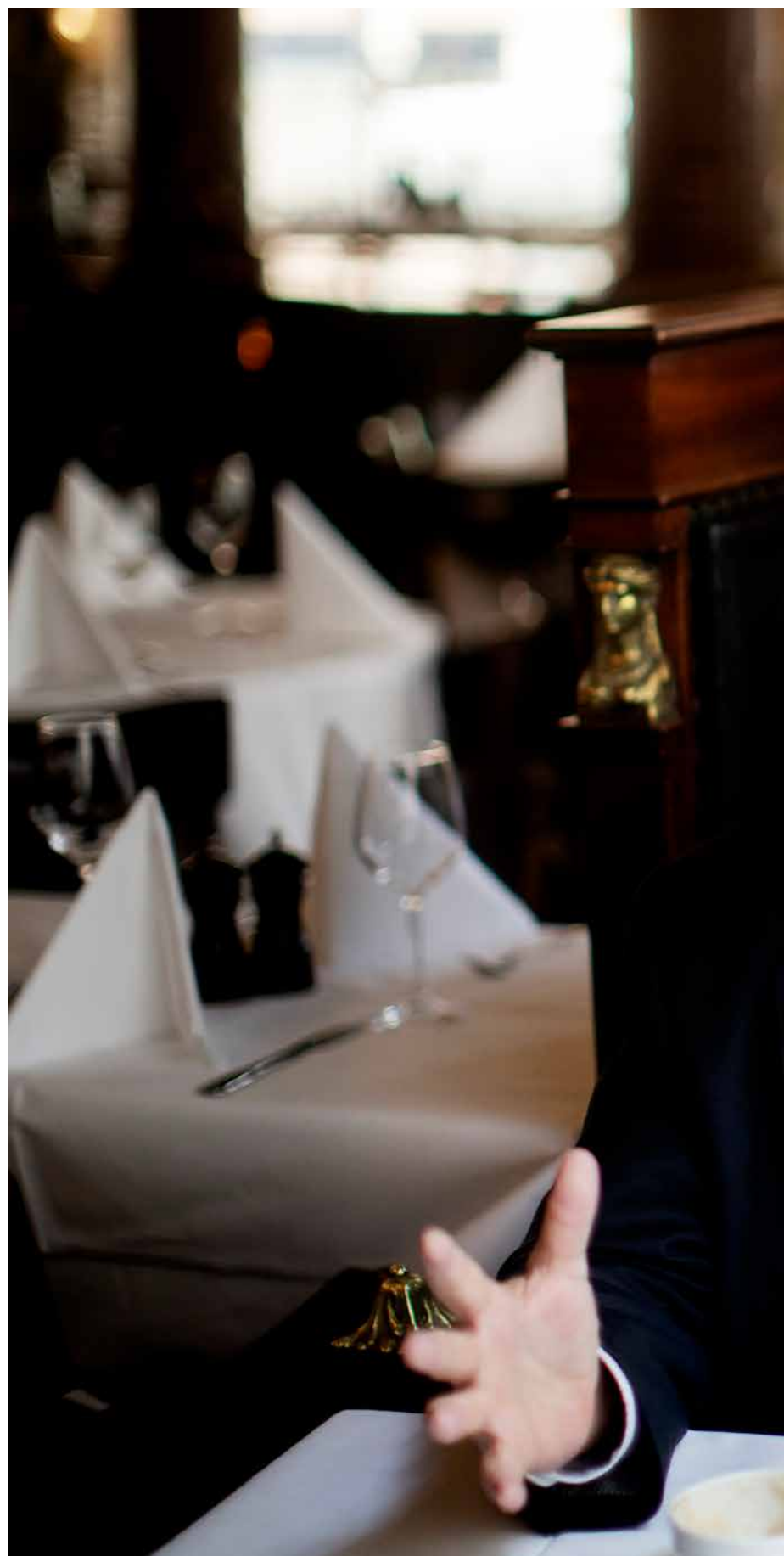
Fra han på slutten av 80-tallet begynte karrieren i det tyske utviklingsdirektoratet, via Verdens naturvernunion og inn i FN-systemet, har Steiner jobbet med utviklings- og miljøspørsmål. Før han overtok jobben som UNDP-sjef i 2017, ledet han FNs miljøprogram (UNEP) i tolv år. Med andre ord, er det en mann som har jobbet med miljø- og utviklingspolitikk i en mannsalder som har invitert Bistandsaktuelt til en kort prat i den ærverdige Oslo-restauranten.

– For 300 år siden levde 9 av 10 mennesker i ekstrem fattigdom. I dag gjelder dette mindre enn 1 av 10. Det er ekstraordinære tall, så det er ingen umulighet å utrydde fattigdom. Nå må vi tydeliggjøre budskapet om at fredfulle samfunn er god utviklingskapital for alle land.

FNs utviklingsprogram er FNs største organisasjon med et årlig budsjett på rundt fem milliarder dollar. UNDP har en særskilt oppgave i FN-systemet og skal sikre god samhandling mellom de ulike organisasjonene – og bistå utviklingslandene med rådgivning og politikkutforming.

En av Steiners hovedoppgaver blir å virkeliggjøre FN-ambisjonen «Leaving no one behind». Han mener det er «smertefullt» å oppleve at så mange mennesker i verden ikke nyter godt av framskritt og utvikling. Han sier dét både handler om politisk vilje – og handlekraft:

– UNDP har fått et tydelig mandat gjennom 2030-agendaen til å hjelpe land å fokusere på slike utfordringer,

og bidra til at alle mennesker får tilgang til de mest grunnleggende rettigheter.

– En enkel politisk beslutning

Han mener det konkret betyr å anerkjenne alle mennesker og deres rettigheter, og sikre at man faktisk vet hvem de fattigste er og hvor de bor.

– Så må vi bistå landene slik at de inkluderer de mest sårbare; sørge for at de med funksjonsnedsettelse ikke utelates, at jenter får tilgang til utdanning, eller landsbyfolk får tilgang til elektrisitet. Det sistnevnte er en relativt enkel politisk beslutning som er viktig for fattigdomsbekjempelse. Uten tilgang til strøm i det 21. århundre, vil man sannsynligvis fortsette å leve i fattigdom.

– Noen vil kanskje si at «elefanten i rommet» er at ledelser og eliter i en del av landene med flest fattige, egentlig ikke har så stor interesse av Leaving no one behind?

– Spørsmålet favner noe som kan skje i ethvert samfunn. Men eliter som utnytter folk vil til slutt miste makten, fordi folk velger å stå opp for sine ret-

tigheter. Vi har akkurat sett det skje igjen, i Sudan. Men jo bedre styresett-strukturer et land klarer å få på plass, jo mer motstandsdyktige blir de tre viktigste bestanddelene i et demokrati – den lovgivende, den utøvende og den dømmende makt.

Steiner mener at om dette samspelet fungerer, er det mindre sannsynlig at noen få kan presse et system – med store forskjeller og rettighetsbrudd – på befolkningen.

– Arbeidsledigheten i mange av de minst utviklede landene er høy. En evaluering fra FNs egen evalueringskontor påpeker at «UNDP må øke innsatsen for unges kår og muligheter». Hvordan skal det gjøres?

– Unges situasjon får stadig mer oppmerksomhet i UNDPs arbeid. Av 4500 prosjekter retter rundt 600 seg direkte mot ungdom. Men jeg tror vi alle innser at arbeidsledighet er tett knyttet til hvordan vi investerer i unge, hvordan vi styrker unges situasjon, og kanskje også hvordan vi skaper nye fora der ungdom lettere kan samhandle.

Norske bidrag til UNDP

■ FNs utviklingsprogram (UNDP) er en av de største FN-organisasjonene, med virksomhet i over 170 land.

■ UNDP har en sentral rolle i partnerlandenes oppfølging av bærekraftsmålene.

■ UNDP er Norges største multilaterale partner i FN-familien. Det økonomiske bidraget til FN-organisasjonen var på 615 millioner kroner i 2018. Bevilgningen bidrar til finansiering av UNDPs arbeid i de fattigste og mest sårbare landene, men inkluderer også midler til UNDPs finansieringsmekanisme for demokratisk styresett og fredsbygging, til Oslo Governance Centre, og til FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF).

■ I tillegg bidro Norge i 2018 med 682 millioner i prosjektfinansiering, ulike UNDP-drevne fond og øremerkede midler.

Kilde: UNDP

– Man kan ikke jobbe med klimaendringer på mandag, fattigdomsbekjempelse på tirsdag og tilgang til elektrisitet på onsdag. Vi må tenke og jobbe helhetlig, sier FNs «helhetssjef» Achim Steiner til Bistandsaktuelt.

Foto: Espen Røst

«Mange FN-organisasjoner ligner mest kjøpesentre, der giverne kommer inn og «kjøper» tjenester fra butikkhylla.»

Achim Steiner, UNDPs administrator

– Bistanden har begrenset rolle

Støtte til gründer-bedrifter, såkalte «start-ups», er blant tiltakene Steiner har tro på for å redusere arbeidsledigheten. Samtidig understreker han at internasjonal bistand kun har en liten og begrenset rolle i å kunne løse store økonomiske problemer, som arbeidsledighet.

– Dette handler om den økonomiske politikken som føres, men UNDP skal være der for å hjelpe landene med å identifisere muligheter, slik at myndigheter kan bistå sine unge til å utnytte sitt potensial. Målet er at disse ungdommene selv kan være med å skape morgendagens jobber.

– Mange mener FN er for byråkratisk og utdatert: Er FN rigget for å ta lederrollen for å nå bærekraftsmålene?

– FN-systemet jobber nå med å samkjøre seg for å møte alle utfordringene vi står overfor. Ta UNDP; i vår strategiske plan fra 2017 var det fundamentale endringer. Alle programmer er nå innrettet slik at vi enda bedre skal hjelpe land å gjennomføre sine mål. I tillegg sø-

ker vi å forstå temaer vi ikke har jobbet med før. Det store finansierings-gapet i bistanden gjør at vi må tenke nytt om hvordan privat næringsliv kan bidra i enda større grad, men arbeidet FN gjør viser i all hovedsak at vi jobber med en bred tilnærming for at landene skal nå sine mål.

15–20 FN-aktører

– Hvorfor er det da viktig med en FN-reform?

– I noen land har vi 15 til 20 FN-organisasjoner på plass. Vi har gjort en del strukturelle grep og jobber med å få til en bedre planlegging, slik at de ulike FN-organisasjonene kan samhandle enda bedre på landnivå.

Steiner mener at også måten FN-organisasjoner finansieres på er viktig for å bedre deres effektivitet. Dagens trend bort fra kjernestøtte gir organisasjonene mindre fleksibilitet og handlingsrom.

– For mange FN-organisasjoner kan minne om kjøpesentre, der giverne «kjøper» tjenester fra butikkhylla, mens fleksibel kjernestøtte – som faktisk gjør

at organisasjonene leverer på sine mandater – har krympet til 20 prosent av det totale volumet. Det er en utfordring, sier Steiner.

– En unik mulighet til å utrydde fattigdom

Steiner peker på at manglende satsing på infrastruktur, som strøm, kan snus til noe positivt:

– Investeringer i en renere infrastruktur er en enorm utfordring globalt, men i Afrika er dette en enorm mulighet, for der behøver man ikke fase ut fossilt brensel. Det er 600 millioner mennesker i Afrika uten tilgang til elektrisitet: Vi kan enten investere i teknologi fra det 20. århundret eller hjelpe Afrika til å gå foran å få på plass miljøvennlige energikilder. Dette er en unik mulighet til å utrydde fattigdom og samtidig gi afrikanere tilgang til ren energi.

Før Steiner kom halsende inn på Theatercafeen, hadde han hatt «svært fruktbare samtaler» med Norges ferske utviklingsminister Dag Inge Ulstein (KrF). Der ble det også diskutert hvor-

dan mer penger, også privat kapital, kan mobiliseres for å nå bærekraftsmålene:

– Mitt inntrykk er at det er en veldig moden samtale blant norske næringslivsaktører om hvordan vi kan bevege 2030-agendaen fremover. Vi ser etter allierte i den norske finanssektoren for å bygge videre på et veldig viktig partnerskap mellom Norge og FN. Det er en styrke å kunne samarbeide med et land som har en dyp forståelse for FNs verdier, og som også – til tross for at Norge er et lite land – har en betydelig global innflytelse

«En konstruktiv partner»

– Er det ikke noe du skulle sett Norge gjorde bedre for å bidra til å nå bærekraftsmålene?

– Det er det sikkert, men Norge er blant partnene jeg regner som de mer generøse og konstruktive samarbeidspartnere for UNDP. Som jeg sa til utviklingsministeren da jeg møtte ham i morges: Jeg vil at han skal se på UNDP som en del av den verktøykassa han har for å få utviklingsarbeidet fremover. ■

26

Meninger

To ledere, to taler, samme budskap

«Hva er ansvarlig ledelse?», spør den tidligere colombianske presidenten og fredsprisvinneren. Spørsmålet var et hovedpunkt i talen til avgangselevne ved Harvard Kennedy School of Government.

Av Laila Bokhari

Det er i slutten av mai. I Kennedy Park. Jeg sitter sammen med 400 elever som nettopp er uteksaminert fra Harvard-universitetet i Cambridge i USA.

Elevene er fra 90 forskjellige land. Mange av dem er ledere i sine hjemland, andre har ambisjoner om å bli morgendagens ledere. Noen reiser rett hjem for å drive valgkamp, andre skal ta over familiebedrifter eller være rådgivere for sine lands ledere.

I god amerikansk universitetstradisjon inviteres en betydningsfull person for å dele sine erfaringer fra sitt liv som leder. Til inspirasjon og ettertanke.

Lærte om fredsverktøy

Colombias president Juan Manuel Santos har selv vært student på Harvard, og ble uteksaminert tidlig på åttitallet. Deretter ble han forsvarsminister og senere president i sitt hjemland. Han ledet Colombia inn i fredssamtalene som skulle få slutt på den lengste krigen på den vestlige halvkule, der Norge og Cuba var offisielle tilretteleggere av samtalene.

Presidenten forteller studentene at det var det han lærte ved Harvard som ga ham verktøyene, viljen og motet til å få Colombia ut av krigen mellom FARC-geriljaen og landets militære styrker – og inn på fredsveien. Det var ved Harvard han møtte professorer, ledere og praktikere som selv hadde ledet og reformert, som hadde vunnet nobelpriser og fortsatte å inspirere nye generasjoner av ledere. Det var ved Harvard han ble

utfordret av sine medstudenter, som alle hadde erfaringer fra verden utenfor klasserommene. Det var her han valgte sine mentorer som skulle følge ham gjennom livet.

Rektor ved skolen, Dean Douglas Elmendorf, introduserer Santos som «en prinsipiell og effektiv leder», den type leder som han håper og ønsker at Harvard alumni skal være i egne liv og karrierer.

President Santos snakker om de valgene han selv måtte ta: om å snakke med fienden, FARC-geriljaen, og møte dem med empati. Det var dette som gjorde at mange så på ham som en forræder. Han legger ikke skjul på at fredsavtalen han fremforhandlet, og som ble signert i 2016, er skjør. Modige ledere forhandler fred – men den vanskeligste etappen i fredsprosessen er gjennomføringsfasen, sier han.

En hel region i ubalanse

Jeg har selv snakket med president Santos flere ganger i løpet av dette studieåret, og han legger ikke skjul på sin frykt for at fredsavtalen ikke vil holde. Han er bekymret for om dagens ledere i Colombia har nok empati til å følge opp fredsavtalen. Han forteller om et Colombia hvor volden fortsetter å øke, der det å være sivilsamfunnsaktør er farligere enn på lenge.

Foran avgangselevne snakker han pessimistisk om en hel region i ubalanse og konflikt, og viser til utviklingen i nabolandet Venezuela: Situasjonen i Venezuela, er som tatt ut av en Gabriel García Marquez-bok

med ingredienser av magisk realisme – eller «tragisk realisme», som Colombias president kaller det. Det som en gang var det rikeste landet i Sør-Amerika er blitt det fattigste. – Hvor er ansvarlig ledelse her, spør han: Hvor er lederne og deres empati med sitt eget folk?

Blant elevene på Kennedy er også deler av den venezuleanske eksil-eliten. De vet altfor godt hva han snakker om. For mens samtaler har pågått i Oslo, har eksil-venezulanere arbeidet hardt for å få situasjonen i hjemlandet opp på den internasjonale agendaen.

Fredsprisvinneren fortsetter å ramse opp uløste konflikter rundt om i verden. Han vet han sitter foran elever som tar dette «rett hjem». Som føler at han snakker direkte til dem. Mange returnerer for å løse nettopp disse konfliktene: Syria, Myanmar, Sudan, Venezuela, Kashmir og Afghanistan.

«Den største utfordringen»

Men så, plutselig snakker han til oss alle, samlet, uavhengig hvor vi måtte

komme fra: Av alle vår tids konflikter, er den største utfordringen klimakrisen, sier Santos. Her trengs ledelse, her trengs troverdighet og sannhet. Her trengs kunnskap, fakta og vitenskap. Også her må vi snakke med «fienden» for at ødeleggelsene vår generasjon har forårsaket og utfordringene den neste generasjons ledere står overfor, skal bli forstått. Vi må forstå raskt – og dømme sakte. Dette er kanskje den største ledelsesutfordringen. Her vil ethvert verktøy vi har lært om som elever, være nødvendige: forhandlinger, empati, evne til å lese klima-skeptikere og vilje til å skape forandring.

I de største utfordringer, ligger også de største mulighetene, fortsetter president Santos. Og elevene og deres pårørende klapper. For mange føltes det som direkte tale til dagens amerikanske administrasjon.

– En krise helt ulik alle andre

Ikke så langt unna, en knapp uke senere, på *Massachusetts Institute of Technology* (MIT), holder næringslivsgründeren og tidligere New York-

Månedens
spaltist

Liv Tønnessen

Gry Larsen

Laila Bokhari

→ Følg debattene på nett: www.bistandsaktuelt.no

DEBATT Vi må endre oppskriften fra bitter til søt

Sjokolade gjør ikke alle lykkelige. En levelig inntekt er en menneskerett for kakaobøndene, skriver Annabelle Lefébure-Henriksen og Line Wesley-Holand i Fairtrade Norge.

DEBATT Utdanning: Hva innebærer et globalt lederskap?

Norge må være en tydelige forkjemper for gratis, inkluderende utdanning og ta opp kampen mot kommersialisering av utdanningssektoren, skriver Gina Ekholt, Global Campaign for Education og Ingrid Rostad, ForUM.

DEBATT Sør-Sudan trenger Olje for utvikling

Norge må fortsette å støtte sivilsamfunnsaktører som jobber for å ansvarliggjøre myndigheter og oljeselskaper i Sør-Sudan, skriver Henriette Killi Westhrin, generalsekretær i Norsk Folkehjelp og Frode Alfheim, forbundsleder i Industri Energi.

ordfører Michael Bloomberg sin tale til avgangselevne. Også han velger å trekke fram klimakrisen – med enda tydeligere kritikk av den sittende administrasjonen.

– Dette er en krise helt annerledes enn alle andre kriser, sier han.

Også han trekker frem behovet for god ledelse i å løse denne krisen.

« Om vi ikke gjør alt vi kan, vil de kommende generasjoner felle en streng dom over vår likegyldighet. »

Bloomberg fortsetter: Vi har teknologien, dere er med på å utvikle den! Nå handler det om politisk ledelse og politisk aktivisme: det handler om ansvarlighet.

Og som om de to er i dialog, fortsetter president Santos: Det handler om ledelse som går utover eget land, religion, etnisitet: det handler om humanitet. Det vi har felles.

To ledere, to taler. På to ikke ubetydelige akademiske institusjoner. Men med det samme budskapet: Behovet for ansvarlig ledelse, i små og store kriser, i møte med verdens virkelig store utfordringer. Om vi ikke gjør alt vi kan, vil de kommende generasjoner felle en streng dom over vår likegyldighet. ■

I denne spalten ytrer fire samfunnsdebattanter seg om globale spørsmål. Laila Bokhari er for tiden tilknyttet Harvard Kennedy School of Government. Hun er tidligere forsker ved NUPI og statssekretær for Høyre.

Foto: Espen Røst

Øyvind Eggen

Korrespondentbrev av Lucy Kassa

Det eritreiske miljøet i Addis blomstrer

DET HAR VÆRT TO TIÅR med adskillelse og sterke politiske motsetninger. I denne perioden har kontakten mellom etiopiere og eritreere bare så vidt overlevd. For oss unge etiopiere har det vært det vanskelig å forestille seg hvor god kontakten mellom de to folkene en gang var.

Den eneste kunnskapen vi hadde om det var fra sanger, historiebøker og de eldres fortellinger. Det var som å bli fortalt at du har en søster et eller annet sted i verden, men uten å kunne besøke henne.

Adskillelsen førte til at mange, inkludert meg selv, ble nysgjerrig på å få oppleve den eritreiske kulturen: Hvordan smaker maten deres? Hvordan er det å ha en eritreisk venn? Hvordan er de sosiale konvensjonene og livsstilen deres?

ETTERSOM TIDEN GIKK fortonte alle disse tankene seg helt umulige. Men i dag, etter fredsavtalen, kan jeg endelig få svar på spørsmålene mine. Det var denne nostalgien som gjorde at jeg besøkte en av de nye eritreiske burgerstedene i Addis.

I tillegg til eritreiske kunder var burgerrestauranten også fylt med amharisktalende kunder, og kelterne hadde nok å gjøre. Burgerne i seg selv er kanskje ikke så forskjellige fra de vi er vant til, bortsett fra brødet, som er en unik spesialitet fra Asmara.

Eieren av burgerrestauranten er en sjarmerende eritreisk kvinne, som i tillegg til burgere lager typisk eritreisk hurtigmat, som også er vanlig i delstaten Tigray. Sjarmerende Helen fortalte at forretningsvirksomheten i området blomstrer, siden det er så mange eritreere som har kommet tilbake. I tillegg til eritreere er det også mange innfødte Addis Abeba-boere som har fått øynene opp for denne maten.

Det er ingen hemmelighet at mange elsker eritreisk mat. Eritreerne har arvet bakekunsten fra sine italienske koloniherrer, og de er også berømt for spagettirettene sine. I mange områder av Addis kan du besøke en rekke etablissementer som spesialiserte seg på disse rettene og

asmarisk fast food. Dette er områder som før huset mesteparten av de eritreiske flyktningene.

ETTER FREDSAVTALEN HAR det kommet mange flere eritreere for å bli gjenforent med familiene sine. Med dette har både nye og gamle forretninger fått en oppblomstring. Og det er ikke bare til eritreernes fordel. Utleievirksomhet er en av de mest populære forretningsvirksomhetene i Addis, og tilstrømmingen av eritreere har også økt folks fortjeneste på utleie.

Gotera Condominium er et av de store boligkompleksene hvor det bor mange eritreere på liten plass og til høye leiepriser. Forretningsfolk, som har sine forretninger i området, har begynt å lære seg tigrinja – for å kunne møte sine eritreiske kunder på en bedre måte.

– Det er selvfølgelig veldig vanskelig for en eritreer å lære seg amharisk. Så jeg hadde ikke noe valg; siden jeg ikke ville miste de gode kundene mine, lærte jeg meg tigrinja, sier Abrham, som eier en butikk i Gotera.

Den yngre generasjonen av etiopiere og eritreere har nå en unik sjanse til å bli bedre kjent med hverandre. Men faren er, etter min mening, at eritreerne, som fremdeles styres av et lukket diktatorisk regime med kommunistiske trekk, muligens ikke vil takle effektene av den globaliseringen deres etiopiske motpart nærmest drukner i.

Noen av dem har allerede begynt å bli avhengige av narkotika og khat, akkurat som jevnaldrende i Addis Abeba. Jeg har også møtt innbyggere i Gotera som klager over vold og bråk nattestid.

MEN TIL TROSS for byens mørkere sider er god service også et viktig tema, og jeg tror innbyggerne i Addis Abeba har mye å lære av eritreiske forretningsfolks hyggelige og sjarmerende kundebehandling. Dessuten bør de også lære av den gode hygien du finner i de eritreiske fast food-restaurantene.

Lucy Kassa er journalist og bor i Addis Abeba. ■

28 Portrett

Et rikt liv, i arbeid for andre

Hva er det som gjør et menneskeliv rikt? Etter å ha møtt læreren og bistandsarbeideren Marit Hernæs, er vi kanskje litt nærmere et godt svar.

Av Mariken Lauvstad og Espen Røst (foto)

Lidsjel. Det er slik hun ofte beskrives. De siste årene mest kjent som engasjert leder for Støttegruppen for Sudan og Sør-Sudan, men også i årtiene før dette har livet hennes vært en reise av ulike engasjementer og oppdrag rundt om i verden.

Vi er på balkongen i huset hennes på Hosle i Bærum – der hun har bodd sammen med mannen sin størsteparten av sitt voksne liv. Marit serverer kaffe. Et lett sommerregn faller i hagen denne juni-ettermiddagen. I en liten, sildrende dam midt i hagen svømmer noen fisker.

Atmosfæren er så fredelig, utsikten fra huset er mot åpne jorder og skog, den svake lyden av mild vind i trær fyller meg med ro. Vi er uendelig langt fra den støvete flyktningleiren Kakuma i Kenya, eller lyden av bomber som faller over Sør-Sudan. Likevel har også dét vært en sentral del av denne kvinnens liv.

Gløden

Marit Hernæs mener at hun fikk mye av styrken sin fra foreldrene.

– På tross av at de ikke hadde mer enn seks-syv års skolegang, åpnet de blikket mitt ut mot verden, sier hun.

Faren hadde vært krigsseiler, overlevd tre torpederinger og deltatt i invasjonen av Normandie. Hans opplevelser fra krigen kastet imidlertid en skygge over barndommen til Marit. – Han var et fantastisk menneske som krigen på mange måter hadde ødelagt.

De voldsomme traumene faren slet med forårsaket hyppige mareritt, forklarer hun.

Ettersom årene gikk, skulle han flykte stadig dypere ned i alkoholen – og trekke moren, som satte alt inn på å hjelpe ham, med seg ned i mørket.

Marit ble under denne tiden stående mye alene. Det var liksom ikke plass til henne.

– Et mindre robust barn kunne nok ha gått til grunne, reflekterer hun alvorlig. – Men samtidig fikk jeg så utrolig mye kjærlighet. Jeg skjønnte at det ikke handlet om meg, men om det som hadde skjedd faren min. Det var ikke min skyld.

Drømmen

Hun ble tidlig voksen, og tidlig opptatt av hva som rørte seg ute i verden. Første gang hun engasjerte seg politisk var i forbindelse med borgerrettighetsmarsjene i USA. Da gikk hun på realskolen.

Marit husker hvor sint hun ble da hun forstod omfanget av kriger og konflikter som gikk under den norske

radaren på den tiden: – Det handlet liksom om *de andre*, det angikk ikke oss. Men for meg har aldri geografisk distanse spilt noen rolle når det kommer til menneskelig lidelse.

Dermed var hun snart engasjert i anti-apartheid-bevegelsen, og involverte seg også i palestineres situasjon.

– Jeg syntes det var helt forferdelig da jeg senere i livet fikk møte mennesker i flyktningleirer i Libanon, som var født samme år som meg, men som aldri hadde vært på palestinsk område. De hadde levd hele sine liv som statsløse, uten noen demokratiske rettigheter. Skulle jeg liksom da bare reise hjem, lukke døren bak meg og glemme alt jeg hadde sett?

Drømmen om å bli lærer, en lærer med omtanke og forståelse for hver enkelt elev, hadde hun båret med seg siden hun var barn. Lærerskolen ble et enkelt valg. Der, under aktivismens storhetstid på 70-tallet, ble hun omgitt av andre unge, politisk engasjerte mennesker.

– Det var ingenting som gikk under radaren på Sagene lærerskole, forteller hun med glød i øynene.

Snart ble Hernæs tillitsvalgt ved Sagene lærerskole, et verv som skulle bli det første i en lang rekke gjennom et spennende yrkesliv. Da det noen år senere, i 1982, gikk ut et bud fra Solidarno (*det uavhengige selvstyrte fagforbundet i Polen, red. anm.*) om støtte fra andre fagforeninger i Europa, ville hun stille opp. Hernæs engasjerte lærerlagsmedlemmer i Asker og Bærum i en lærer-til-lærer aksjon, hvor de reiste til Polen med julegaver og brev.

– Vi hadde hemmelige møter med Lech Wałsa og gjengen hans under krypter i kirker mens vi prøvde å unngå de grønne bilene, slik at vi kunne smugle papirer ut og inn for å få ut informasjon, forteller hun.

Målet med arbeidet var å bidra til at folket i Polen skulle oppnå frihet.

– Sammen med Gorbatsjov og hans perestrojka (reformpolitikk), så førte jo dette til murens fall. Jeg husker at vi dro til Polen og gratulerte våre forbundsfeller i Solidarno, før vi reiste rett videre til Berlin og hakket løs på

«Nå har jeg førti sønner og døtre fra denne flyktningleiren som jeg har betalt skolegangen for.»

Marit Hernæs' liv er en reise i global solidaritet. Blant stoppestedene er Polen, Sør-Afrika, Palestina, Guatemala, Kenya, Sudan og Sør-Sudan. Hjerter hennes brenner aller mest for folkene i Sudan og Sør-Sudan.

muren. Og da Solidarno feiret 25-årsjubileum, var jeg invitert som æresgjest. Og i november skal jeg være med å feire 30 år siden murens fall!

Lenger ut i verden

Livet hennes har vært breddfullt av opplevelser. Hun forteller om 1. mai-tog med lærere i Guatemala City, om sine erfaringer fra Genéveskolen (ILO - International Labour Organization), om lærerutveksling til Thailand og spennende møter der. Men midt oppi sitt sosiale og politiske engasjement har hun alltid vendt tilbake til læreryrket.

– Jeg ser på meg selv først og fremst som lærer. Det er dét som er identiteten min. Og hver gang jeg har opplevd omveltninger i livet eller vært ute i felt og returnert med tunge følelsesmessige opplevelser, så har klasserommet vært et fantastisk sted å komme tilbake til. Det å få kjenne barnas tillit og få varme seg på klemmer, det er en veldig undervurdert form for mellommenneskelig synergi.

Da Utenriksdepartementet opprettet sin beredskapsordning for humani-

tær innsats på begynnelsen av 90-tallet, ble Hernæs bedt om å søke. Hun havnet etter hvert i flyktningleirene Dadaab og Kakuma i Kenya, først på delegatreise i 1996, senere som sekondert til FN i 1998.

Å skape ringer i vannet

På denne tiden var det 90 000 mennesker som bodde i Kakuma. De var flyktinger fra alle land i regionen, men hele 50 000 av dem var fra Sudan.

– Min funksjon var å være 'gender advisor and educational expert', forklarer hun.

Målsetningen med stillingen var blant annet å få flere kvinner med i ulike former for beslutninger, og at flere jenter skulle få fullført grunnskoleutdanning.

Kontrasten mellom hennes egen FN-lønn og virkeligheten til de hun var omgitt av i leiren ble vel brutal: "Skal jeg sitte her og tjene mer enn jeg noen gang har gjort?" undret hun. Det gnagde på samvittigheten. Hun bestemte seg for at overskuddet skulle bli igjen i Kenya.

– Jeg lurte en god stund på hvordan jeg best kunne bruke disse pengene, forklarer Hernæs.

Men da det plutselig falt på plass, så følte det helt opplagt.

Hernæs hadde sett at det var hard konkurranse blant ungdommene i leiren om utdanningsstipender. Kun studenter med de aller beste resultatene hadde mulighet til å oppnå stipend, og disse stipendene fantes det kun noen få av. Drømmen om utdanning var alt annet enn en selvfølge, uansett hvor hardt man jobbet med skolen.

Lå igjen og gråt

– En dag, da tildelingen av stipender var avklart, skulle vi lese opp utfallet for studentene. En av guttene var helt i særklasse. Han hadde satset alt på studiene sine og var nok ganske sikker på at han ville bli tildelt stipend. Men det viste seg at det hadde oppstått en feil i dataregisteret, som ikke var helt uvanlig i forbindelse med sørsudanske navn. På tross av at dette var en misforståelse, er det ikke alltid lett å rette opp slike feil i et land med begrenset in-

frastruktur. Da de andre elevene hadde gått, lå den magre, lange gutten igjen på bakken og gråt. Og da skjønte jeg hva jeg skulle bruke pengene på. Jeg gikk bort til gutten og sa at han måtte komme seg på beina, så vi kunne snakke sammen. Han reiste seg motløst opp.

– Hvis du går og henter sakene dine og kommer tilbake hit, sa jeg, så skal du få penger til bussen, og så drar du til Kitale (den nærmeste byen). Gå rundt på skolene der, vis fram karakterkortet ditt og spør om du kan få skoleplass. Hvis du får plass på en av dem, så skal jeg betale stipendet for deg.

Gutten var tilbake før det hadde gått en time.

– Jeg ga ham reisepenger, og tre dager senere stod han der med papirer fra skolen som hadde tatt ham imot. Deretter gjorde vi en avtale om at han skulle komme tilbake etter hvert semester og vise meg karakterkortet sitt, slik at jeg kunne betale for neste semester.

Og dermed begynte en lang reise. – Nå har jeg ført sønner og døtre som jeg har betalt skolegangen for. Det at vi også var veldig opptatt av å støtte unge

jenter, gjorde at andelen jenter som søkte seg til videregående utdanning etter hvert steg med 50 prosent.

En av disse jentene het Rebecca, ei ambisiøs dame med drømmer og visjoner. En dag kom hun løpende inn på kontoret mitt i Kakuma og var helt fortvilet. De hadde kommet for å hente henne, hun var bare seksten år gammel men skulle giftes bort som kone nummer fire til en mann på 60 år som verken kunne lese eller skrive.

– Jeg orker ikke leve lenger! ropte hun. – Du må hjelpe meg, jeg vil ikke til den mannen!

– Så da fikk jeg meg en datter, da. Hun er nå jurist og jobber i dag for World Food Program i Sør-Sudan, er gift og har fire barn. Og den lille jenta hun fikk i fjor, hun heter Marit.

Et nytt kapittel

Da Hernæs var ferdig i Kakuma ble hun tilbudt jobb i Norsk Folkehjelp, og engasjementet hennes for Sudan og Sør-Sudan skjøt fart for alvor.

I disse dager følger hun den betente situasjonen i Sudan og Sør-Sudan tett.

Etter at Sudans president Omar al-Bashir ble styrtet i april, har en militærjunta overtatt makten. Hundretalls demonstranter er drept og skadet, innbyggerne i Khartoum og andre byer frykter for sine liv og flere sykehus har blitt lukket på ubestemt tid.

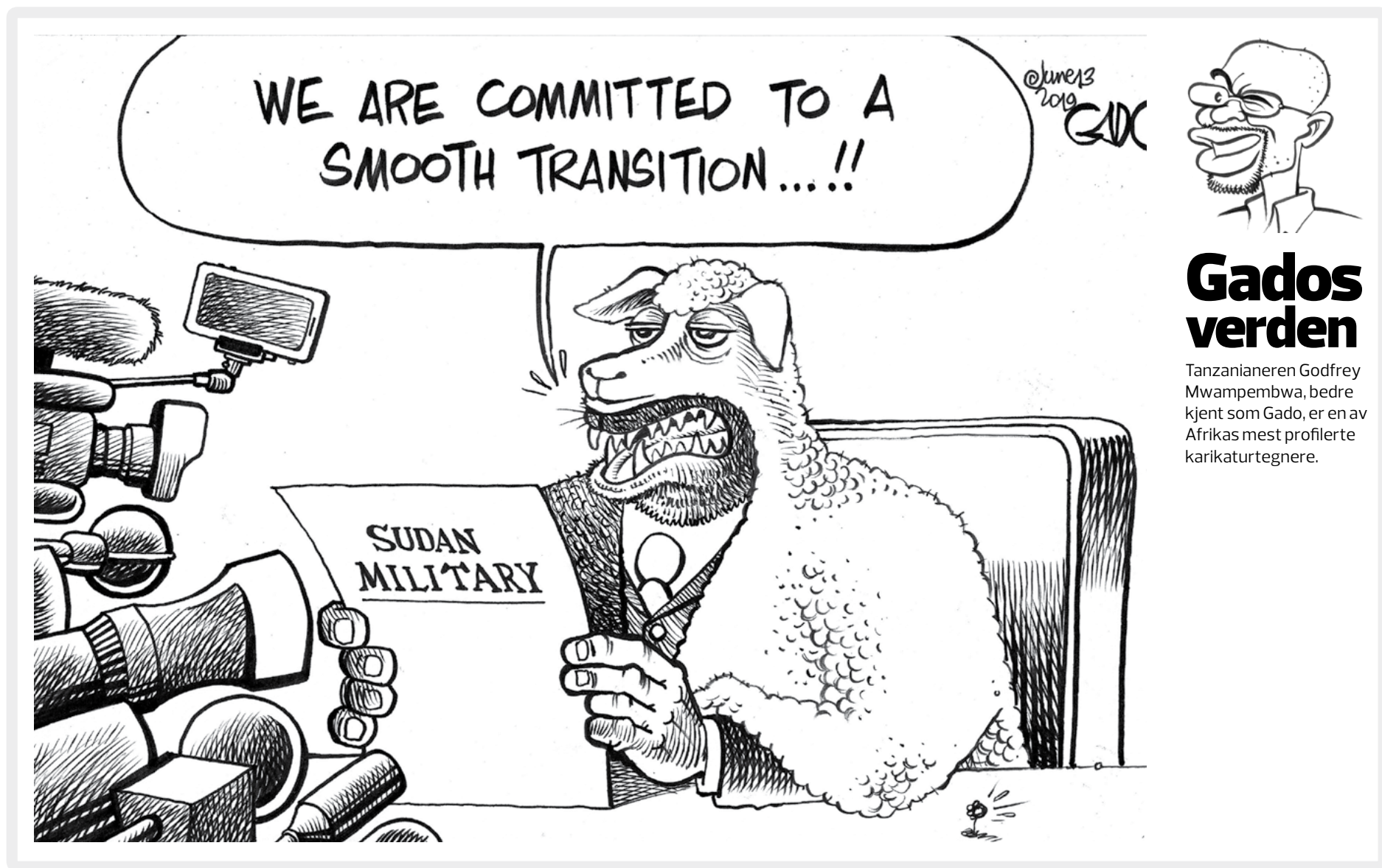
Hun mener at gløerne til det som skjer i Sudan og Sør-Sudan har ligget og ulmet lenge.

– Dette blir en langsom prosess som vil ta lang tid og som trenger involvering og engasjement fra verdenssamfunnet. Men jeg er heldigvis ikke alene om å ha tapt mitt hjerte til Sudan. Har du først vært der og møtt det folket, så gjør det noe med deg, sier hun.

To timer har flydd forbi. Det begynner å mørkne, luften er kjølig og det er på tide å avslutte.

Når jeg går, tenker jeg at jeg har møtt et menneske som er vakkert i en utvidet forstand. Den skjønnheten man av og til opplever i møte med mennesker som har levd noen år og som på en eller annen bemerkelsesverdig måte bærer med seg sitt livs rikdom i øynenes varme, i ansiktets linjer og i smilets lunhet. ■

30 Bakerst

Gados verden

Tanzanianeren Godfrey Mwampembwa, bedre kjent som Gado, er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere.

Hva i all verden?

Av Ba-Musa Ceesay

EKSPERTNØTTER:

- 1** Hvem er dette?
- 2** Byen Saigon, tidligere hovedstad i Sør-Vietnam, ble erobret av nordvietnamesiske styrker i 1975. Hva heter byen i dag?
- 3** Fotballspillerne John Carew, Pa Modou Kah og Joshua King har fedre fra samme afrikanske land. Hvilket?
- 4** Hva var en samurai?
- 5** «Rumble in the Jungle», boksekampen mellom Mohammed Ali og George Foreman i 1974, omtales ofte som tidens største. Men hva het landet der kampen foregikk?
- 6** Hvilket land ble frigjort under militæroperasjonen «Desert Storm»?
- 7** Var Norge med i den transatlantiske slavehandelen?
- 8** I hvilket år ble Bangladesh selvstendig fra Pakistan?
- 9** Fange nummer 46664 ble løslatt i 1990. Hvem var det?
- 10** Hvor mange minutter bruker lyset fra sola til jorda?
- 11** Hvis du er Sichuan-provinsen – hvilket land befinner du deg i da?
- 12** Hvilket år ble Norge med i forsvarsalliansen Nato?
- 13** Hva kalles merkedagen man feirer etter å ha vært gift i 25 år?
- 14** Malakka-stredet ligger i hvilket hav?
- 15** Hva slags dyr er en vikunja?
- 16** Afrikamesterskapet i fotball avholdes i sommer. I hvilket land?
- 17** I hvilket år ble Norad opprettet?
- 18** Ligger Mumbai på vest- eller østkysten av India?
- 19** Hva het Thailand frem til 1939?
- 20** Hva er det offisielle språket i Panama?

Foto: UD

Foto: Flickr/Mexicaans fotomagazijn

Foto: Public domain pictures

Svar 1: Aksel Jakobsen, KrF, statssekretær i UD. **2:** Ho Chi Minh-byen. **3:** Gambia. **4:** En mann som tilhørte krigsgeraden i det føydiale Japan. **5:** I Zaire, dagen DR Congo. **6:** Kuwait. **7:** Ja, kongeriket Danmark/Norge hadde kolonier. **8:** 1971. **9:** Nelson Mandela. **10:** Ca 8. **11:** I Kina. **12:** 1949. **13:** Sølvbryllup. **14:** Indiahavet. **15:** Et kameldyr som lever i Sør-Amerika. **16:** Egypt. **17:** 1968. **18:** På vest-kysten. **19:** Siam. **20:** Spansk.

Ekspertnøtter: 1: Erik S Reinert. 2: Macky Sall. 3: Jemen.

Nytt om navn

Har du skiftet jobb? Send en melding og bilde til baktuelt@gmail.com.

Luisa Miguel (35) er ny grafisk designer i Strømmestiftelsen. Hun har en master-

grad i Kommunikasjonsdesign fra Universitetet i Lisboa og har jobbet som grafisk designer både i Lisboa og Kristiansand. Hun har jobbet med prosjekter for flere institusjoner og bedrifter lokalt og nasjonalt. I Strømmestiftelsen skal hun jobbe med visuell kommunikasjon internt og eksternt.

Kristin Marie Skaar (35) er ny kommunikasjonsrådgiver i Strømmestiftelsen.

Hun startet 2. mai som kommunikasjonsrådgiver i Strømmestiftelsen, hvor hun skal ha ansvar for presse og samfunnskontakt. Skaar har en mastergrad i journalistikk fra Universitetet i Oslo, og kommer fra stillingen som teamleder for kommunikasjon og politikk i Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfond (SAIH) i Oslo.

Sigrid Stensrud Ekman er ansatt som Special Assistant to the Resident Coordinator ved FN-kontoret i Nord-Korea.

Tidligere klimatopp i FN og eks-partileder i SV **Erik Solheim** (64) skal jobbe med den globale plastkrisen på oppdrag fra den kjente næringslivslederen Kjell Inge Røkke. Solheim skal jobbe i kvart stilling innledningsvis og lede stiftelsen Plastic Revolution Foundation, som ble etablert av REV Ocean.

Anne-Marie Helland, tidligere generalsekretær i Kirkens Nødhjelp, har tiltrådt som direktør i PwC Risk Advisory, med ansvar for internasjonal utvikling og humanitær bistand. Hun har den siste perioden vært selvstendig næringsdrivende tilknyttet Think Global A/S. Hun har tidligere jobbet 17 år i Kirkens Nødhjelp, hvorav de siste seks årene som generalsekretær.

Trude Måseide er ny kommunikasjonsjef i Utenriksdepartementet. Hun har i dag samme jobb ved Statsministerens kontor. Måseide begynte å jobbe ved Statsministerens kontor (SMK) da Kjell Magne Bondevik var statsminister i

2004. Fra 2014 til 2016 var hun rådgiver for NATO-sjef og tidligere statsminister Jens Stoltenberg, før hun returnerte til SMK i 2016.

Mathias Slettholm er ansatt som ny politisk rådgiver i SOS-barnebyer.

Slettholm kommer fra stillingen som internasjonal rådgiver i Tankesmien Agenda, der han fortsatt driver podkasten "Utviklingspoddendiale" sammen med Catharina Bu. Han har tidligere jobbet i KrF og sitter i KrFs Internasjonale utvalg.

Petra Storstein er ansatt som leder for institusjonelle partnerskap i programavdelingen

i Plan International Norge. Hun kommer fra stillingen som Deputy Executive Director and Director of Institutional Partnerships and Policy Department i Flyktninghjelpen (NRC).

Kathrine Sund-Henriksen er ansatt som daglig leder i Forum for utvikling og miljø

(ForUM). Hun har erfaring fra flere av ForUMs medlemsorganisasjoner, blant annet som daglig leder i SLUG – nettverk for rettferdig gjeldspolitik, arbeidende styreleder i SAIH, og har sittet i ForUMs styre. Hun har også vært styreleder i RORG-samarbeidet. De siste årene har hun jobbet i Oslo Røde Kors, blant annet som leder av kvinnefeltet og som politisk rådgiver.

Professor **Stephanie Dietrich** overtar etter Dagrunn Eriksen som styre-

leder i Digni. Dietrich jobber i dag ved Diakonhjemmets Høgskole og VID vitenskapelige høgskole, hvor hun er tilknyttet fakultetet for teologi, diakoni og ledelsesfag. Hun er utdannet teolog og har bred erfaring fra lederstillinger og verv innenfor kirke- og organisasjonssektoren, både nasjonalt og internasjonalt.

Embla Regine Mathisen (22) får fornyet tillit som leder i ungdomsorganisasjonen Changemaker. Hun har ledet organisasjonen siden juli 2018. Med seg i organisasjonsledelsen får hun de nyvalgte nestlederne, **Markus Frislid** (21) og **Johanne Moen Jensen** (23).

Skal lede nytt FN-kontor

Fra 1. september skal **Kim Gabrielli** lede den nyopprettede norske armen av FNs initiativ for bærekraftig næringsliv, UN Global Compact. Han har 12 års erfaring fra internasjonalt samarbeid, fra blant annet UNICEF, Norges idrettsforbund og Røde Kors.

– Gratulerer med ny jobb. Hva var det som fristet med UN Global Compact?

– Takk! Jeg har sett fra samarbeidene vi har drevet fram i Unicef hvor viktig det er å få næringslivet med på laget. Verden og Norge trenger et bærekraftig næringsliv mer enn noen gang før, da er det et privilegium for meg å få lov til å være med å bidra.

– Men hvorfor trenger vi et UN Compact-kontor i Norge?

– Vi skal være en drivkraft i å få norske virksomheter i både offentlig og privat sektor til å sette bærekraft på agendaen, ta lederskap på bærekraftsmålene, og skape et forum for deling av kunnskap og erfaring. Da trenger vi et tett samarbeid med bedrifter, investorer og andre aktører. 115 norske bedrifter er medlemmer nå, men vi håper etter hvert å få med mange flere bedrifter fra hele landet.

Claudia Melim-McLeod er ansatt som senior manager i KPMG. Hun leder Sustainable

Development-teamet. Hun har erfaring fra flere FN-organisasjoner. Claudia var tidligere forsker innen klimaendringer ved London School of Economics (LSE).

Ylva Lindberg er nyansatt leder for strategi og kommunikasjon i Norfund. Hun har i

13 år vært partner i konsultentselskapet SIGLA. Hun sitter i styret til Lærdal Medical og har tidligere sittet i styrene til WWF og Flyktninghjelpen.

Rune Arctander er ny leder for internasjonalt utviklingssamarbeid i Norges idretts-

forbund (NIF). Arctander har fram til nå jobbet ti år i FN-sambandet, først som kommunikasjonsrådgiver, deretter som assisterende generalsekretær. Før FN-sambandet var han internasjonal rådgiver i LNU.

Kyrre Øygarden er ansatt som Operational Director i Zabai AS, med ansvar for kurs- og

innhold globalt. Han har over 10 års erfaring fra tilsvarende rolle i Mintra Group AS, som har drevet med e-læring i olje, gass og energisektoren i 20 år.

Jon Frydenborg er ansatt som prosjektleder og forretningsutvikler i Zabai AS, med

ansvar for implementering av prosjekter og forretningsutvikling i Afrika. Han har bakgrunn fra Kirkens Nødhjelp og ulike roller i offentlig og privat sektor.

Hege Hertzberg (59) er utnevnt til ny assisterende utenriksråd i Utenriksdepartementet.

Hun har blant annet jobbet med helsespørsmål i Ghana, vært ambassadør i Ghana, direktør for Fredskorpset og utviklingspolitisk direktør i utenriksdepartementet. Hun har nylig vært prosjektleder for bistandsreformen i UD.

Arvinn Gadgil (39) blir ny fagdirektør for utviklings-

politikk i UD. Han har tidligere vært seniorrådgiver og arbeidet med skattebistand og kapitalflukt. Gadgil har tidligere vært både politisk rådgiver og statssekretær i UD for SV.

Olaug Svarva er valgt til ny styreleder i Norfund. Hun overtar etter

Kristin Clemet. Fra 2006 til 2018 var Svarva administrerende direktør i Folketrygd-fondet.

BISTANDSAKTUELT

Fagblad om utviklingssamarbeid.

Redaksjonen arbeider i henhold til pressens Vær Varsom-plakat og Lov om redaksjonell frihet i media. Det er bladets redaktør som har ansvaret for innholdet i bladet.

Ansvarlig redaktør:

Gunnar Zachrisen
gz@norad.no

Nettavisredaktør:

Jan Speed
jasp@norad.no

Bildeansvarlig:

Espen Røst

Journalister:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no
Espen Røst
espen.rost@norad.no
Nina Bull Jørgensen
nb.jorgensen@gmail.com
Martin Skjæraasen
martin.skjaeraasen@gmail.com
Asle Olav Rønning
asle.olav.ronning@norad.no

Administrasjon:

Ulrik Strøm Sæther
Ba-Musa Ceessay

Internett:

www.bistandsaktuelt.no

Postadresse:

Boks 1303 Vika
0112 Oslo

Kontoradresse:

Bygdøy Allé 2 (1. etg.)

Telefoner:

23 98 00 00 (sentralbord)
23 98 02 37 (redaksjon)
23 98 02 37 (annonser)

E-post redaksjon:

gz@norad.no

E-post annonser:

toab@norad.no

E-post Nyhetsbrev:

jasp@norad.no

Design og produksjon:

Medier og Ledelse AS

Trykk:

Amedia Trykk AS

Abonnement:

Bistandsaktuelt, Norad
Boks 1303 Vika,
0112 Oslo
Telefon: 23 98 02 35
E-post: bmc@norad.no
Abonnementet er gratis.

Utgifter:

Norad
ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:

18. juni 2019

Opplag denne utgaven:

19 500 eksemplarer.

Bistandsaktuelt er medlem av **Fagpressen**.

Neste Bistandsaktuelt:

Utkommer cirka
20. september 2019.

4280*

ABONNERER PÅ VÅRT NYHETSBREV PÅ E-POST

* Antall abonnenter per 14. juni 2019.

Her sendes dronen avgårde. Den kan bære 1,8 kilo last, fly i 110 kilometer i timen, og tåler en avstand på 160 kilometer.

Alle foto: Tony Noel og Karel Prinsloo / Gavi

«Det siste barnet» skal nås med droner

De siste årene har livsviktige medisiner kommet dalende i fallskjerm ned til helsesentre i Rwandas utkantstrøk. Nå kommer Ghana etter. Landet ruller ut verdens største medisinske drone-nettverk.

Av **Espen Røst**

Systemet er så enkelt for brukerne: Helsearbeidere i utligjengelige områder kan legge inn bestilling på det de trenger via sms. I løpet av 30 minutter slippes livsnødvendige medisiner og vaksiner ned i en godt synlig fallskjerm like i nærheten av klinikken.

Etter tre år med et vellykket drone-program i Rwanda, er et medisinsk drone-nettverk nå også åpnet i Ghana. Med finansiering fra den norskstøttede vaksinealliansen Gavi og deres partner Gates Foundation skal Ghana bruke dronene til å betjene 2000 klinikker i det vestafrikanske landet. Målet er at dronene skal levere blod, medisiner og tolv ulike nød- og rutine-vaksiner. De små flyene kan bære 1,8 kilo last, fly i 110 kilometer i timen, og ta turer på opp mot 160 kilometer.

Gavi samarbeider mer og mer med privat sektor. Vaksinealliansen påpeker at slike samarbeid bidrar til innovative løsninger som, i tillegg til at landene kan løse helseutfordringer, også bidrar til å skape arbeidsplasser. Ghanas

myndigheter og selskapet Zipline – som leverer dronetjenestene – forventer å oppskalere innsatsen til 2000 flyvninger i døgnet innen kort tid.

– Dette er en spennende utvikling, for å beskytte flere barn i utligjengelige områder med vaksiner, og for Gavi som i siste instans skal sikre at vi ikke «Leaves no one behind». Myndighetenes evne til å supplere rutinemessig immunisering sikrer at det alltid vil være nok livreddende vaksiner til hvert eneste barn i Ghana, sier Gavi-leder Seth Berkeley i en pressemelding

Har vaksinert 700 mill. barn

Hver av Ghanas fire nye distribusjons-sentre, som alle har mellom 20 og 100 droner, kan levere til et område på 20 000 kvadratkilometer. Tjenesten vil fungere 24 timer i døgnet, syv dager i uken, og skal bidra til bedre helsetjenester for tolv millioner mennesker.

– For land med store infrastrukturproblemer og kriser kan dronene være en effektiv måte å levere vaksiner og viktige medisiner på, sier underdirektør

i Norads seksjon for global helse, Lene Lothe til Bistandsaktuelt.

Vaksinealliansen Gavi ble etablert i 2000 og har gjennom samarbeid med blant annet FN-organisasjonene WHO og Unicef bidratt til å vaksinere om lag 700 millioner barn. Over 10 millioner dødsfall er forhindret, ifølge Gavi som støttes med mer enn 6 milliarder norske bistandskroner i femårsperioden 2016 – 2020.

I denne perioden er målet å vaksinere 300 millioner barn. Norads Lene Lothe forklarer at vaksinealliansen, i tillegg til å styrke fattige lands vaksineprogrammer, også har en betydelig effekt på andre prioriterte helse mål.

– Gavi tilbyr vaksiner mot elleve sykdommer som WHO har anbefalt for allmenn bruk, de samme som norske barn får. I tillegg tilbys fem vaksiner som er aktuelle i noen spesielle områder. Gavis mål er også å bidra til sunne vaksinemarkeder og mer prisgunstige vaksiner for fattige land, forteller Lothe.

Effektiv modell

Og modellen har vært effektiv: Ved utgangen av 2018 hadde 16 land faset ut sin direkte vaksinstøtte fra Gavi og fullfinansierer nå sine egne vaksineprogrammer. Innen slutten av 2021 kommer 19 land til å ha oppnådd det samme målet om å stå på egen ben. Dette gjør at Gavi kan frigjøre midler til å innføre nye livsviktige vaksiner, som for ek-

sempel vaksiner for livmorhalskreft eller ebola.

– At så mange av landene blir selvstendige er en suksessfaktor, sier Lothe.

– Siden årtusenskiftet er millioner vaksinert. Men fortsatt er rundt tjue prosent av barna i vaksinealliansens samarbeidsland ikke vaksinert. Kan droner bidra til å nå disse?

– Droner kan bidra til rask og effektiv levering av vaksiner der det er store logistikproblemer i form av avstand, vanskelig reisevei eller mangel på transport. Men uten et bra logistiksystem og kompetanse for å planlegge bestillinger med riktig kvalitet, fungerende kjøleskap i begge ender av leveransen, og at barna kommer til vaksinasjonsstedet, blir ikke alle problemene løst, sier Lothe.

Hun forklarer at vaksinasjonsdekningen fortsatt ikke er høy nok i mange land. Over femti prosent av barna som ikke mottar alle vaksinene de skal ha, bor i India, Nigeria og Pakistan.

– Disse bor ofte på steder der det er vanskelig å komme til for å levere vaksiner og andre helsetjenester, for eksempel fordi de bor i fjellområder eller andre områder der det er dårlig infrastruktur. Mange bor også i urolige områder, som nord i Nigeria. Å tenke innovativt for å nå marginaliserte barn er viktig og nødvendig, og droneprogrammet kan bidra til å nå de mest marginaliserte barna. ■

Lene Lothe, underdirektør i Norad. Foto: Norad